

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ANABİLİM DALI

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK BİLİM DALI

MANEVİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN KUR'AN-I
KERİM'DE HZ. HÛD'UN KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice EKŞİ

İstanbul

Şubat-2024

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ANABİLİM DALI

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK BİLİM DALI

MANEVİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE
HZ. HÛD'UN KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice EKŞİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

İstanbul

Şubat-2024

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı,
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ .....

Üye Doç. Dr. Turgay ŞİRİN .....

Üye Doç. Dr. Esra TÜRK .....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Manevi Danışmanlık Açısından Kur’an-ı Kerim’de Hz. Hûd’un Kişiliği**” adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Hatice EKŞİ

İstanbul-2024

ÖN SÖZ

Bizlere rahmet olarak gönderilen peygamberler hayatlarımızın her alanına ışık tutup rehber olmuşlardır. Yaşadığımız dünyanın içinden örnekler bulabileceğimiz peygamber kıssaları, hikmet ile bakabilen insanlar için bulunmaz bir hazinedir. Yaptığımız çalışmayla bizlerin ibret nazarına sunulan bu eşsiz hazineden bir nebze olsun faydalanabilmeyi amaçladık.

Çalışmama destek veren Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hocalarıma, tez sürecimde yardım ve desteğini her daim hissettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ'a teşekkür ederim. Çocukken kalbime peygamber sevgisi tohumunu ilk defa atan anneme, babama, bana inanan ve güvenen kardeşlerime, değerli katkılarından dolayı M. Furkan EKŞİ ve Öğr. Gör. Enes VELİ'ye içtenlikle teşekkür ederim.

Bir ömür boyunca peygamberlerin izinden gidebilmeyi Rabbimden niyaz ediyorum.

Hatice EKŞİ
İstanbul-2024

ÖZET

MANEVİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE HZ. HÛD'UN KİŞİLİĞİ

Hatice EKŞİ

Yüksek Lisans, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Şubat-2024, 88 Sayfa

Çalışmanın amacı Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hûd'un tebliğ yöntemi dikkate alınarak kişiliğinde öne çıkan özelliklerin manevi danışmanlık açısından incelenmesidir. Bu araştırmada nitel araştırma modellerinden doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde; tezin problemi, amacı, önemi ve yöntemi anlatılmaktadır. İkinci bölüm olan kuramsal çerçevede kişilik, manevi danışmanlık ve peygamberlik kavramları; tarihsel süreç içinde Hz. Hûd ve Ad Kavmi incelenmektedir. Kişilik ile ilgili çalışmalar modern psikolojiden öncesine dayanmaktadır. Araştırmada kişilik kavramı bu araştırmaların başladığı ilk dönemden itibaren incelenmeye başlanmıştır. Üçüncü bölümde ise; Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hûd'un tebliği, kavminin inkârı neticesinde helak olması ve manevi danışmanlık açısından kişiliği incelenmektedir. Sonuç olarak Kur'an ayetlerinde yer alan Hz. Hûd'un tebliğ usulüne bakıldığında onun kavminin karşısına sağlam bir inançla çıkması, kavminin ileri gelenlerinden korkmadan hakkı söyleyebilecek kadar cesaretli olması, zorbalardan engellemelerine karşı azim ve kararlılıkla mücadelesine devam etmesi, elinden geleni yaptıktan sonra Rabbine teslim olması manevi danışmanlar için örnek alınacak özelliklerindedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Hz. Hûd, Kişilik, Manevi Danışmanlık, Âd Kavmi

ABSTRACT

THE PERSONALITY OF THE PROPHET HUD IN THE QURAN IN TERMS OF SPIRITUAL COUNSELING

Hatice EKŞİ

Master's Degree, Spiritual Counseling and Guidance

Thesis Advisor: Assistant Professor Osman YILMAZ

February-2024, 88 Pages

The aim of this study is to examine the personality traits of Hz. Hud according to his preaching method, as depicted in the Quran, in terms of spiritual counseling. The research employs document analysis, a qualitative approach. First chapter is about overview of the problem, objectives, significance, and methodology of this study. Second chapter discusses a theoretical framework which includes concepts of personality, spiritual counseling, and prophethood and history of Hz. Hud and the Ad People. Personality studies predate modern psychology so, this study didn't exclude early meanings of concept of personality. Last chapter analyzes Hz. Hud's preaching and his people's denial in the Quran and his traits from the point of spiritual counseling. In conclusion, Hz. Hud's preaching method in the Quran illustrates his steadfastness, courage to speak truth, resilience against oppression, submission to God and provides valuable lessons for spiritual counselors.

Keywords: Holy Qur'an, Prophet Hûd, Personality, Spiritual Counseling, Tribe of Ād.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	II
ÖN SÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
1.BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	4
2. BÖLÜM	5
KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Kişilik.....	5
2.1.1. Kuramlara Göre Kişilik.....	7
2.1.2. Kişiliği Etkileyen Faktörler.....	12
2.2. Manevi Danışmanlık	14
2.3. Peygamberlik.....	16
2.3.1. Peygamber Gönderilmesinin Gerekliliği ve Amacı	18
2.3.2. Peygamberlerin Beşer Olması ve Sayısı	20
2.3.3. Peygamberlerin Birbirlerine Üstünlükleri.....	21
2.3.4. Peygamberlerin Özellikleri	22
2.4. Hz. Hûd ve Âd Kavmi.....	30

2.4.1. Hz. Hûd	30
2.4.2. Âd Kavmi	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
MANEVİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN HZ. HÛD'UN KİŞİLİĞİ.....	46
3.1. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hûd'un Kavmine Tebliği.....	46
3.2. Âd Kavminin Peygamberlerine İtirazları	51
3.2.1. Âd Kavminin Helak Olması.....	56
3.3. Manevi Danışmanlık Açısından Hz. Hûd'un Kişiliği	61
3.3.1. Sağlam Bir İnanca Sahip Olması	61
3.3.2. Muhatapları İçin En Uygun Olan Üsluba Sahip Olması.....	62
3.3.3. Cesaretli Olması	65
3.3.4. Azimli ve Kararlı Olması	65
3.3.5. Sabırlı Olması	66
3.3.6. Tevekkül ve Teslimiyet Sahibi Olması	68
3.3.7. Güvenilir Olması.....	70
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	72
Tartışma ve Sonuç.....	72
Öneriler	74
KAYNAKÇA	75
ÖZGEÇMİŞ.....	80

KISALTMALAR

as.	: Aleyhisselam
A.g.e.	: Adı geçen eser
bk.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
M.Ö.	: Milattan önce
sad.	: Sadeleştiren
trc.	: Tercüme eden
tsh.	: Tashih eden
vd.	: Ve diğerleri

1.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

İnsan yaratılış olarak diğer tüm varlıklardan daha farklı ve özeldir. İnsan, yeryüzünün halifesi ve “Ahsen-i Takvim” olması sebebiyle başıboş bırakılmamış ve ona bazı görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sebeple insan, gönderildiği bu alemde eğitim ve terbiyeye muhtaçtır. İnsanın bu eğitim sürecine eşlik eden kişi, peygamberlerdir. Allah tarafından gönderilen bu peygamberler, gittikleri beldeleri ihya ve inşa etmiş, kavimlerini buldukları kötü hallerden kurtarmaya çalışmışlardır. Her peygamber irşat ve tebliğ faaliyetleri sırasında çeşitli zorluklar ile karşılaşmış ve bu zorluklara vahiy ile birlikte çözüm getirmişlerdir. İlahi vahye muhatap olan insan ya peygamberini tasdik etmiş, yanında kalıp destek olmuş, ya da yalanlayıp ona karşı mücadele etmiştir.

Manevi danışmanlık; din adamları tarafından verilen, kişinin manevi olarak tatmin olmasını amaçlayan özel bir danışmanlık türüdür.¹ Manevi danışmanlık tekniklerinden biri olan model gösterme tekniği² Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan en önemlisi insanlığa rol model olarak gönderilen peygamber hayatlarıdır. Peygamberler bu vazifelerini, içinde buldukları toplumlarda insanlara hem din hem dünya işlerinde rehberlik yaparak yapmışlardır. Sosyal öğrenmeyi kolaylaştıran bu öğrenme modeli, manevi danışmanların önünde kolaylaştırıcı bir unsur olarak durmaktadır.

Manevi danışmanlık ile ilgili kaleme alınan eserlere bakıldığında bu bölümden mezun olacak danışmanlara yönelik bir yol haritasının bulunmadığı gözlemlenmektedir. Peygamber hayatlarından her biri manevi danışman için yol rehberidir. Bu tezde yapılmak istenen Ad kavmi ile benzerlik gösteren modern çağın insanı ile muhatap olacak manevi danışmana Hûd Peygamber örneği ile yol haritası çizmektir.

---

¹ Mustafa Koç, *Manevi- [Psikolojik] Danışmanlık*, 2 bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 51.

² Bk., Halil Ekşi ve Çınar Kaya (ed.), *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*, 1. bs. (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016), 229.

1.2. Araştırmanın Amacı

Kur'an-ı Kerim tüm zamanları kapsayan son kutsal kitaptır. Geçmişte yaşanan olaylardan bahsederek çağımıza ışık tutmuş, nefis taşıması sebebiyle her insanın yaşayacağı benzer sorunlardan bahsetmiştir. İnsanların hayatlarını şekillendirmedeki, onlara kılavuz etmekteki örneklikleri sebebiyle peygamber kıssalarından da misaller vermiştir. Kıssa; kök olarak “izi takip etmek” manasına gelen ق ve ص harflerinden türetilmiştir.³ Terim olarak ise bir kişi yahut şeye dair olayların tek tek incelenerek ele alınması veya tahkiye edilmesidir.⁴ Peygamber gelmeyecek olan bu çağda insan daha önceki ümmetlere gönderilen peygamberlerin izlerini takip etmelidir. Nitekim tüm peygamberlerin örnek olma vasfı vardır. Peygamberler, insanların içinde buldukları manevi buhranlara vahiy ile çözüm getirmişlerdir. Getirilen bu çözümler tüm insanlık için manevi birer reçetedir.

Peygamberlerin insanlara davet usullerine bakıldığında birçok ortak paydanın olduğu görülmektedir. Peygamberler geldikleri kavimleri doğru yola iletmek, onların hem dünya hem de ahiret mutluluğunu kazanabilmeleri için özveri ile çalışmak, insanlara merhamet ve şefkatle yaklaşmak gibi birçok noktada benzerlik gösterirler. Kur'an-ı Kerim'de yer alan peygamberlerin kişilik özellikleri de benzerdir. Her peygamber; merhametli, empati yeteneği gelişmiş, tevazu sahibi, toplumsal olaylara karşı duyarlı, iletişimi güçlü ve ruhsal anlamda sağlam bir profile sahiptir. Diğer insanlar gibi hata (zelle) yapabilirler ancak bu hataları onların hemen vahiy ile uyarılmalarına sebep olur.⁵

Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş peygamberin kıssası anlatılmaktadır. Bu kıssaların önemine binaen Hz. Mevlâna şöyle buyurmuştur: “Kur'an, peygamberlerin halleridir. Hulûs ile canla, başla, Kur'an- Kerîm okur, ona sığınırsan, peygamberlerin ruhları ile aşinalık peyda edersin.”⁶ Peygamberlerin; bir insanın yaşayabileceği her türlü imtihanlarla sınanmaları, birçok işkenceye maruz kalmalarına rağmen hiç pes etmeden

---

³ Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, çev. Abdalbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, 7 bs. (İstanbul: İz, 2012), 847.

⁴ İdris Şengül, “Kıssa”, *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 2022) 25/498-501.

⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000) 34/257-262.

⁶ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî Tercümesi*, çev. Şefik Can, 17. bs. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997), 1/112.

kavimlerinin kurtuluşu için mücadele etmeleri, onların kıyamete kadar bizler için örnek olacağını gösterir.

Kur'an-ı Kerim'de adı on kere geçen Hûd Peygamber Âd kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. "Hûd" kelimesi üç yerde Yahûdi demek iken, yedi yerde ise Peygamber ismi olarak geçmektedir. Ayrıca Kur'an'da Hûd ve Ahkâf adında iki sûre bulunmaktadır. Nûh Peygamberden sonra İrem bağlarında nimetlenen Âd kavmi yaratıcısını inkâr edince Allah onlara kendi içlerinden Hûd'u peygamber olarak göndermiştir. Bu kavmin özellikleri; onların güçlü kuvvetli olmaları, zengin olmaları ve yüksek sağlam binalar yapıp hiç ölmeyecekmiş gibi dünyada hüküm sürmeleridir.⁷ Kendilerini bu yüzden üstün gören Âd kavmi peygamberini inkâr edip çeşitli iftiralar atmış ve eğer azap gelecekse kendilerinin hazırlıklı olduğunu söyleyerek dalga geçmişlerdir. Nitekim eğlenceye alıp gelmesini istedikleri azap bulutu geldiğinde de önce yağmur bulutu zannedip sevinmiş, arkasından hepsi içleri boş hurma kütükleri gibi savrulup helak olmuşlardır.⁸

Bu tezin amacı Hz. Hûd'un kişiliğinin, modern çağın şımarık insan profiline benzeyen Âd kavmine karşı nasıl bir tebliğ yolu izlediğinin ve kavminin tutumlarına karşı nasıl örnek bir karakter ortaya koyduğunun araştırılmasıdır. Manevi danışman olacak kişilerin kendileri için rol model olan peygamberlerin hayatlarına bakıp insanlar ile nasıl münasebet kurduklarını öğrenmesi ve kavraması günümüz insanı ile ilişkilerinde onlara ışık tutacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bugüne kadar kaleme alınan tezlerin literatür taraması yapıldığında peygamberlerin çoğunun çalışıldığı görülmektedir. Tüm dinlerin ortak paydası olan peygamberler ise sadece Kur'an'a bakılarak değil, diğer kutsal kitaplarda da incelenerek araştırılmıştır. Bu peygamberlere ait genişçe malumat olduğundan dolayı kişilik profillerine ait net bir resim çizmek kolaydır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de bilgisi az verilen ve diğer kutsal

---

⁷ Ahmet Lütü Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 10 bs. (İstanbul: Ensar Yayınları, 2020), 134-135.

⁸ *Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Hayrettin Karaman, vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), el-Kamer 54/20, el-Hâkka 69/7.

kitaplarda da ismi geçmeyen Hz. Hûd'u çalışmak daha zordur. İşte bu yüzden peygamberler ile ilgili yapılan çalışmalarda Hz. Hûd'un ismi çok az yerde görülmektedir. Manevi Danışmanlık açısından Hz. Hûd'a dair yapılan bu çalışma kişilik bağlamında “ilk” ve “özgün” olmaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışması, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizidir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda izlendiği araştırma türüdür.⁹ Bu çalışmada olgu, olay ya da davranışların gerçekleştiği doğal ortamlarda çalışılır ve tümevarımcı bir yöntem uygulanır.¹⁰ Araştırma, daha çok konuya ilişkin daha detaylı bilgilere ulaşmayı ve konunun kökenlerine inmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi; “Dokümanların, mülakat dökümlerinin ya da kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan bir tekniktir.”¹¹ Elinizde olan kayıt ve belgeler incelenip analiz edilerek yeni veri elde edilir.

Çalışmanın “kişilik” başlığı toplam 19 kaynak taranarak hazırlanmıştır. Kişilik ile ilgili kavramlar psikoloji sözlüklerinden faydalanılarak açıklanmıştır. “Manevi danışmanlık” başlığı 10, “peygamberlik” başlığı ise 13 kaynaktan yararlanılarak yazılmıştır. Bununla birlikte Diyanet İslam Ansiklopedisinden, Müfredat ve Ta’rîfât adlı eserlerden faydalanılarak bazı kavramlar açıklanmıştır. “Hz. Hûd ve Âd kavmi” başlığı 9’u tefsir kaynağı olmak üzere toplam 26 eser incelenerek hazırlanmıştır.

---

⁹ Sak, R., Şahin, T., Şendil, Ç. ve Nas, E., “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 1 (2022): 227-250.

¹⁰ Şener Büyüköztürk, vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 29. bs. (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 253-254.

¹¹ Canan Nur Karabey (der.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2020), 262.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kişilik

İnsanın yaratılışındaki mükemmellik ve biriciklik onun tarih boyunca birçok araştırmanın merkezinde olmasına sebep olmuştur. Kişilik ile ilgili yapılan araştırmalar da bu duruma örnektir. Kişilik kavramının kökenine bakıldığında “persona” kelimesinden türediğini söylenilebilir. “İçinden tınlama” demek olan personare kelimesinden türeyen persona, maske demektir.¹² Cicero, persona kelimesini dört biçimde kullanmıştır; kişinin belli bir biçimde görünmesi ama öyle olmaması, kişinin yaşamında oynadığı rol, bu rol için gerekli özellikler, görünüş.¹³ Bir insanın kişiliğine dair yapılan yorumlara bakıldığında bu dört unsurun aktif olduğu görülmektedir. Doğan Cüceloğlu ise kişiliği, “Bireyin içiyle ve dışıyla kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi” olarak tanımlar.¹⁴

M.Ö. 4. yüzyılda Hipokrat’ın öne sürdüğü ahlat-ı erba’a yani vücutta bulunan sıvıların (kan, balgam, sarı safra, kara safra) baskınlığına göre mizacın değişmesi kişilik alanında yapılan ilk çalışmadır.¹⁵ Hafif kanlı mizaç (kan) yapısında olan insanlar; canlı, neşeli ve kolay iletişim kurarken; ağır kanlı mizaç (balgam) yapısında olan insanlar yavaş hareket eden dinlenmeye düşkün özelliktedirler. Karasevdalı mizaçta (kara safra) duygusallık ve atılganlık; sinirli mizaçta (sarı sevda) saldırganlık ve sertlik

---

¹² Belgin Ayvayışık, vd., *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1998), 133.

¹³ Gülgün Yanbastı, *Kişilik Kuramları*, Ege Üniversitesi; yayın no.53, 1996, 10-11.

¹⁴ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 41. bs. (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2021), 401.

¹⁵ Duran Çakmak ve Ömer Saatçioğlu, *Yüksek Lisans İçin Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, İstanbul Ticaret Üniversitesi; yayın no. 5, 2003, 22-23.

gözlemlenir.¹⁶ Galen ise bu teoriyi geliştirmiş ve kendisinden sonraki İslam filozoflarına ışık tutmuştur.¹⁷

Hicri 3. yüzyıl alimlerinden Belhî ahlak-ı erbayı; alemin cisimlerini (ateş, hava, su, toprak), dünyanın yönlerini (doğu, batı, kuzey, güney), rüzgarları (saba, batı, kuzey, güney), mevsimleri, gece ve gündüzü (dört çeyrek, her çeyrek 3 saat), insan ömrünün dört dönemini (çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılık) de ekleyerek 28 kısma tamamlar. Bu 28 unsuru 7'ye bölerek şu 4 tane mizacı ortaya koyar: sıcak ve nemli, sıcak ve kuru, soğuk ve nemli, soğuk ve kuru. Sonrasında bu bölümlerin her birinin kişinin yaşadığı dönemle bağlantılı olduğunu savunur:¹⁸

<p>Sıcak ve Nemli Mizaç:</p> <p>Hava, doğu yönü, saba rüzgarı, ilkbahar mevsimi, gece ve gündüzün ilk çeyreği, kan</p> <p>Çocukluk</p>	<p>Sıcak ve Kuru Mizaç:</p> <p>Ateş, güney yönü, güney rüzgarı, yaz mevsimi, gece ve gündüzün ikinci çeyreği, safra</p> <p>Gençlik</p>
<p>Soğuk ve Kuru Mizaç:</p> <p>Toprak, batı yönü, batı rüzgarı, sonbahar mevsimi, gece ve gündüzün üçüncü çeyreği, sevdâ</p> <p>Olgunluk</p>	<p>Soğuk ve Nemli Mizaç:</p> <p>Su, kuzey yönü, kuzey rüzgarı, kış mevsimi, gece ve gündüzün son çeyreği, balgam</p> <p>Yaşlılık</p>

Bu ve benzeri çalışmalara bakıldığında kişilik ile ilgili çalışmaların modern psikolojinin oluşumundan çok daha önceye dayandığı görülmektedir.

¹⁶ Özcan Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 3. bs. (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1982) 97-98.

¹⁷ Emine Bayır, “Câhız’ın Ahlak Teorisine Göre Mizacın Değişmesi ve Pratik Değeri”, *Kader Dergisi*, C. 20, S. 1 (2022): 438-465.

¹⁸ Ebû Zeyd el-Belhî, *Beden ve Ruh Sağlığı*, 1. bs. (İstanbul: Endülüs Kitap, 2019), 56-57.

Kişilik kelimesinin terim manasının ise kuramlara göre farklılık gösterdiği ve ortak bir tanıma ulaşamadıkları söylenebilir. Allport'un elliden fazla kişilik tanımının olmasının sebebi de budur.¹⁹

2.1.1. Kuramlara Göre Kişilik

Ruhbilimcilerin bugüne kadar yaptıkları kişilik tanımlamalarında dikkat çekici olan şey kişiliğin sınırlarının net bir şekilde çizilmesinin mümkün olmadığıdır. Gelişen ya da ortaya çıkan her yeni düşüncede kişiliğin farklı boyutları ve yönleri keşfedilmektedir. Bunun nedeni kişiliği etkileyen sosyal, toplumsal ve kültürel birçok faktörün olmasıdır.

2.1.1.1. Psikodinamik Yaklaşımlar

Psikodinamik yaklaşımlardan biri olan Psikanalitik kurama göre kişiliğin temeli içgüdülerdir. Freud, bu içgüdülere göre kişiliğin yapılarının ortaya çıktığını savunur. Yaptığı sayısız terapiler sonucunda topografik modeli keşfetmiş ancak bunun kişiliği anlamak için yeterli olmadığını fark edince kişiliğin yapısal modelini ortaya koymuştur. Topografik modelde bireyin kişiliği üç yapıdan meydana gelir; bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışıdır. Kişilikte en büyük paya sahip olan bilinçdışıdır. Kişinin bastırılmış tüm duygu, düşünce ve yaşantıları bu bölümde yer alır. Ortaya koyduğumuz davranışların neredeyse tamamı bilinçdışından kaynaklanır.

Kişiliği topografik model ile yeterli bir şekilde açıklayamayacağını anlayan Freud, kişiliğin yapısal modelini ortaya koyar. Topografik modelde yer alan üç kavrama id, ego ve süperego da ekler.²⁰ İd, kişinin doğumu ile ortaya çıkan bilinçsiz, içgüdüsel olan kişilik yapısıdır. Ego ise kişinin bilinçli olan kısmıdır. Diğer kısımları yöneten de egodur. Süperego ise hem bilinçli olarak sahip olduğumuz etik ilkeleri hem de bilinçsiz, gerçekçi olmayan kuralları içerir. Ahlak ilkesi ile çalışır ve mükemmeliyetçidir. Freud'a göre kişilik, çocukluk ve ergenlik döneminde

---

¹⁹ Yanbastı, *Kişilik Kuramları*, 10-11.

²⁰ Burhan Çapri (ed.), *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 1. bs. (Ankara: Nobel, 2020), 35-36.

tamamlanır.²¹ Bu ve benzeri görüşleri, yaptığı çalışmalar her ne kadar kişilik alanında takdir edilse de psikanalitik kuramın eleştirilerin hedefi haline gelmesine sebep olmuştur.

Freud ile görüş ayrılığı yaşadktan sonra psikanalitik gruptan ayrılan ilk kişi Alfred Adler olur. Bireysel psikolojinin de kurucusu olan Adler, bireyi kişisel hayatıyla, toplumsal ve kültürel özellikleri ile birbirinden ayıramaz bir bütün olarak görür. Bu yüzden insanın sadece biyolojik açıdan değil sosyal açıdan da anlaşılabilceğini savunur. Aynı düşünceyi taşıyan Sullivan'a göre de insanın doğası başkaları ile oluşturduğu sosyal ilişkilerdir. Kişilik başka insanlar ile ilişki halindeyken ortaya çıkar.²²

Adler'in Freud ile ortak noktalarından biri kişiliğin ilk altı yıl içinde oluştuğu düşüncesidir. Özellikle ilk anların oluştuğu aile ortamı çok önemlidir. Çocuk, ebeveynlerini gözlemleyerek kendisinin bazı özelliklere sahip olmadığını fark eder ve aşağılık duygusuna sahip olur. Hayatı boyunca da bu aşağılık duygusu ile mücadele eder ve üstün olma çabasına girer. Adler bu durumu şöyle açıklar: "Bütün sorunlarımızın altında bu yatar ve bu çaba, sorunlarla başa çıkma yöntemlerimizde de kendini belli eder. Bütün işlevlerimiz, üstün olma yolundadır."²³ Adler, bireyin ilk anlarının ve çevresinin etkilerinden, aşağılık duygusunun üstesinden gelebilmek için bir yaşam tarzı oluşturduğundan bahseder. Bu yaşam tarzının kişilik tipleri: saldırgan, bağımlı, kaçınan ve uyumlu tiplerdir. Adler'e göre kişilik gelişiminde etkisi olan özelliklerden biri de doğum sırasındır. Tek çocuk ilgi merkezi olmayı seven, paylaşmakta zorlanan bir kişilik yapısı sergilerken en büyük çocuk otoriter ya da katıdır. Adler tüm seçenekleri göz önüne alarak çocuğun ailedeki konumuna göre bir kişilik yapısı ortaya koyar. Ancak kişiliği etkileyen birçok faktör olması sebebiyle bu sıralama kesinlik ifade etmez.²⁴

---

²¹ Jim McMartin, *Kişilik Psikolojisi*, çev. Dilek Gençtanırım Kurt- Selen Demirtaş Zorbaz, 2. bs. (Ankara: Nobel, 2020), 21-22.

²² Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 8. bs. (İstanbul: Remzi,1998), 273-274.

²³ Jerry M. Burger, *Kişilik*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, 7. bs. (İstanbul: Kaknüs, 2021), 152.

²⁴ Çapri, *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 126-128.

Jung'un öncüsü olduğu analitik psikolojiye göre ise insan kişiliğinin tümü "psişe" olarak adlandırılır. Psişe kişiliğin bilinçli ve bilinçdışı tüm süreçlerini içerir. Psişe üç bölüme ayrılır; bilinç (ego), kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı. Bilinç buzdağının tepesinde yer alırken bilinçdışı suyun altında kalır. Jung, kişiliği sadece çocukluk ya da çevreyle değil kolektif bilinçdışı adı verilen türlerin tarihi ile de ilişkilendirmiştir. Kolektif bilinçdışında kişi bizzat deneyimi değil, potansiyeli miras alır. Örneğin; yükseklik korkusunda miras alınan yükseklik korkusu değil, yükseklik korkusu potansiyelidir. Kolektif bilinçdışının içeriğinde bazı imgeler bulunur (doğum, ölüm, anne, Tanrı vb.). Bu imgelere arketip adı verilir.

Jung, Freud ve Adler'in aksine kişiliğin yaşam boyu gelişimine devam edeceğini savunur.²⁵

2.1.1.2. Davranışçı ve Bilişsel Yaklaşımlar

Psikolojinin gözlemlenebilen şeyleri incelediğini; bilinç, zihin ve düşünceler gibi konularla uğraşmanın bir bilim olmadığını savunan John Watson, makalesi ile (Davranışçıların Gözüyle Psikoloji) "Davranışçılık" ekolünün temelini atmıştır.²⁶ Doğuştan gelen kişilik yapıları klasik koşullanma ile değiştirilebilir. Çocuk, çevre yeteri kadar kontrol altına alındığında istenilen yetişkin haline gelebilir. Watson'ın şu ifadesi buna örnektir: "Bana bir düzine sağlıklı çocuk ve onları yetiştirebileceğim, koşulları belirli bir ortam sağlayın; herhangi birisini seçip doktor, avukat, sanatçı, tüccar hatta dilenci ve hırsız olacak şekilde yetiştirebilirim."²⁷

Watson'a göre davranış bozukluklarının temelinde çocukken öğrenilen yanlış tepkiler vardır. Watson'ın görüşlerini daha da ileriye götüren Skinner, genetik yapının kişiliği etkileyeceğini inanmasına rağmen, çevrenin etkisinin kişilik için çok daha önemli olduğunu savunur.²⁸

---

²⁵ Çapri, *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 69-75.

²⁶ Burger, *Kişilik*, 510.

²⁷ A.g.e., 513.

²⁸ Çapri, *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 396.

Bilişsel kuramcılar; bireyin kişilik gelişiminin kalıtım ve öğrenme sonucunda ortaya çıktığını, bununla beraber farkında olmadan oluşturdukları otomatik düşüncelerin de kişiliklerine etkide bulduklarını savunurlar. Aaron Beck, ciddi psikoz hastalarında uyguladığı bilişsel iyileştirme yöntemi ile çok başarılı sonuçlar almıştır. Bu kurama göre bizim bir olaya karşı düşüncelerimiz, yüklediğimiz anlamlar, kurallar, beklentilerimiz o olayın sonucunda vereceğimiz duygu ve tepkilerimizi etkiler. Bu yüzden kuramcılar ilk olarak yaşanılan olayla ilgilenmez; o olaya yüklenen anlam ve düşünceyi değiştirmeye çalışırlar.²⁹

2.1.1.3. Özellik ve Faktör Kuramları

Kişilik kavramını modern psikolojinin merkezinin bir parçası haline getiren Allport, kişilik kavramının odak noktasının “benlik” olduğunu savunur. Varlığımızın ve kimliğimizin benliğimize bağlı olduğunu, o olmadan kişiliğin özünü yakalamanın mümkün olmadığını düşünür.

Kişiliğin birincil ögesi benliğe özgü ayırıcı özelliklerdir. Ayırıcı özellikler; kişi yaşadıkça, çevresi ile etkileşim altında oldukça, öğrendikçe değişir. Bu yüzden kişiliği; dinamizm (aktif ve değişmeye açık olması), organizasyon (hem ruh hem de bedenin işin içinde olması), psikofizyolojik (kişiyeye özgü olması) ve karakteristik kavramları ile açıklar. Allport, olgunlaşma kavramını “Erken dönem güdülerine olan aşırı bağlılıktan kendini kurtarabilmiş olma” olarak açıklar ve bunun için altı kriterin gerekli olduğunu savunur:

- Benlik duygusunun genişlemesi
- Diğerleri ile sıcak ilişki içinde olmak
- Kendini kabul
- Gerçekliğe ilişkin gerçekçi algılar
- Kendine tarafsız bakabilme
- Yaşama ilişkin bütünsel bir dünya görüşü.³⁰

---

²⁹ Hakan Türkçapar, *Bilişsel Davranışçı Terapi*, 7. bs. (İstanbul: Epsilon, 2021), 62-73.

³⁰ Çapri, *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 572-573.

Özellik kuramına Allport kadar etki eden kuramcılardan biri de Raymond B. Cattell'dir. Cattell kişiliği; “Belirli bir durum karşısında bir kişinin nasıl davranışta bulunacağını öngörmemize yarayan araç”³¹ olarak tanımlar. Kişiliği matematiksel bir formül kullanarak açıklamaya çalışmıştır:

- Bireyin Belirli Bir Davranışı: Fonksiyon (Uyarıcı Durum, Kişilik Yapısı).

Bu formüle göre kişinin davranışı, o andaki uyarıcı durum ile kişilik yapısının fonksiyonudur. Kişiliği etkileyen faktörlerin; kalıtım, çevre, öğrenme yaşantıları ve ebeveyn davranışlarının olduğunu savunur. Adler ile aynı görüşü paylaşıp doğum sırasının da kişiliği etkilediğini söyler.³²

McCrae ve Costa bazı ölçekler kullanarak faktör analizleri yapmışlar ve bunun sonucunda “Beş Faktör Modelini” bulmuşlardır. Bu beş faktör: Dışadönüklük-İçedönüklük, Yumuşak Başlılık/Uzlaşabilirlik, Sorumluluk/Dağmıklık, Duygusal Denge-Dengesizlik, Zekâ ya da Deneyime Açıklık- Gelişmemişlik.³³ Daha sonraki dönemlerde yapılan araştırmalarda bu faktörlerin tüm kültürlerde benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir.³⁴

2.1.1.4. Varoluşçu-İnsancıl Yaklaşımlar

Varoluşçu kuramlar insan doğasının temelde iyi olduğunu düşünürler. Bununla birlikte insan kişiliğini geçmiş yaşantıların bir çıktısı olarak gören psikanaliz ve davranışçılığı eleştirmişler; özgür iradeye vurgu yapıp çocukluktan kurtulup sorumluluk alınması gerektiğini savunmuşlardır.³⁵ Varoluşçu psikolojinin temsilcilerinden biri olan Rollo May kişiliği, “Toplumla uyum sağlamış, dini gerilime sahip bireyin özgür iradesine bağlı tercihleriyle sürekli gerçekleşen dinamik bir süreç” olarak tanımlar. Kişiliğin

---

³¹ A.g.e., 607.

³² Çapri, *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 607-618.

³³ Oya Somer, “Beş Faktör Kişilik Modeli”, *Türk Psikoloji Yazıları*, C. 1, S. 2 (1998): 38-48.

³⁴ Çapri, *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*, 639-646.

³⁵ A.g.e., 664-665.

dört temel ilkesi vardır; özgür irade, bireyin evrende biricik olması, sosyal uyum ve dini gerilim. Sağlıklı bir birey için bu dört temel ilke zorunludur.³⁶

Hümanistik yönelimli Carl Rogers ise birey merkezli yaklaşımıyla insanların temelde iyi olduklarını ve kendilerini gerçekleştirme özellikleri ile dünyaya geldiklerini savunur. Kişi engellenmedikçe potansiyelini göstermeye meyillidir. Bireyin kendini gerçekleştirme için büyüdüğü ortamın üç koşulu gerçekleştirme gerekmektedir: özgünlük, kabul, empati. Bu üç koşul kişiyi güçlü bir şekilde büyüten besin gibidir. Özellikle anlayarak ve empati kurarak dinlemenin değişim için en etkili yol olduğunu söyler.³⁷

2.1.2. Kişiliği Etkileyen Faktörler

Kişilik, birçok faktörün birleşmesi ile oluşan bir kavramdır. Bir birey hakkında konuşmak beraberinde başka birçok mevzudan bahsetmeyi gerektirebilir. Jung'un da dediği gibi; *“Bireyi tanımlayan şey evrensel ve kurallı değil, eşsiz olma niteliğidir. Birey, aynı şekilde tekrarlanan bir birim olarak değil, tek ve benzeri olmayan ve son tahlilde başka hiçbir şeyle kıyaslanamayacak ve bilinemeyecek bir şey olarak”* düşünülmelidir. Bu yüzden benzersiz yaratılan insanın tek kavram ile açıklanması düşünülemez.³⁸

Mizaç/huy ve karakter kişiliği tamamlayan faktörlerdendir. Mizaç, *“Kişiliğin biyolojik unsurlarını içinde barındıran bireyin heyecansal ve duygusal yönüdür.”*³⁹ Kişiliğin gelişiminde aktif bir rol oynayarak davranış ve tepki yapılarının toplamını oluşturur. Bebekler üzerinde yapılan bazı araştırmalar bu davranış ve tepkilerin genetik olduğu

---

³⁶ Özer Çetin, *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*, (İstanbul: İz Yayınevi, 2019), 96-97.

³⁷ David G. Myers ve C. Nathan Dewall, *Psikoloji*, çevr. ed. Ayşegül Durak Batıgün, 11. bs. (Ankara: Palme Yayıncılık, 2017) 583-584.

³⁸ Carl Gustav Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, çevr. Canan Ener Sılay, (İstanbul: İlhan Yayınevi, 1999) 49.

³⁹ Halil Apaydın, *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*, 1 bs. (İstanbul: Bilimkent Yayınları, 2016), 160.

görüşünü desteklemektedir.⁴⁰ Mizaçların iç salgı bezlerine bağlı olduğunu savunan Adler, Hipokrat tarafından belirlen dört mizaç türünün (sanguinik, kolerik, melankolik ve flegmatik) bugün bile geçerli olduğunu savunur.⁴¹

Karakter ise, “Kişiyeye özgü davranışların bütünü olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel etkinliğine çevrenin verdiği değerdir.”⁴² Bireyin karakteri, içinde yaşadığı çevrenin değer yargıları ile birlikte değerlendirilir. Bu yüzden Adler, karakter kelimesini toplumsal bir kavram olarak nitelendirir.⁴³ Örneğin, bir toplumda büyüklerin yanında ayak ayak üstüne atmak saygısızlık olarak görülüyorsa bu hareketi yapan kişinin “kötü karakterli” olduğuna karar verilebilir. Bundan dolayıdır ki eğitimin amacı kişinin doğuştan gelen mizacının değiştirilmesine yönelik değil, aksine bu mizacın doğru bir karakter olarak tezahür etmesini sağlamaktır. Zekâ ise kişiliğin gelişmesi, sağlıklı ilişkiler kurulması ve devamının sağlanması için gerekli olan temel unsurdur.⁴⁴

Fred Luthans kişiliğin oluşumunda biyolojik, kültürel, ailesel, mevcut durumsal faktörler ve sosyalleşme süreci olmak üzere beş temel faktörün esas olduğunu söyler.⁴⁵ Sağlıklı bir kişilikte bu faktörlerin her birinin önemi büyüktür. Kişilik, gelişirken içinde yetiştiği kültürden etkilenen ve bulunduğu toplumu etkileyen pozisyonadadır. Kalıtımın etkisiyle de kuşaktan kuşağa süregelen zincirin bir halkası olur. Kişiliği oluşturan bu faktörlerin birleşmesi ile oluşan kimlik, Amin Maalouf’un deyişyle yamalı bir bohçaya değil, tuval üzerine çizilen bir desene benzer.⁴⁶

---

⁴⁰ Ayvayışık, *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, 496.

⁴¹ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kamuran Şipal, 20. bs. (İstanbul: Say, 2019), 212-213.

⁴² Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 24.

⁴³ Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 193.

⁴⁴ Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 51.

⁴⁵ Yahya Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, 1. bs. (İstanbul: Ensar, 2017) 29-30.

⁴⁶ Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, çev. Aysel Bora, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), 27.

2.2. Manevi Danışmanlık

Manevi danışmanlık, kökleri itibari ile antik çağa kadar uzanan bir ilim dalıdır. İnsanlar eski zamanlarda psikolojik rahatsızlıklarına çare aramak için şaman, papaz gibi din adamlarına gider ve tedavi olurlardı. Hekim olan kişi bir nevi tanrının rahibi olarak görülürdü. Bu rahip çok aşamalı sınavlara tabi tutulur ve bu unvan sadece başarılı olanlara verilirdi. Orta çağda ise aralarında Aziz Kosmas ve Aziz Damian'ın da bulunduğu ünlü on altı hekimin hepsi rahip, keşiş ya da piskopostu. Özellikle ruhsal hastalıklarda kilisenin etkisinde olunmasının sebebi, insan ruhunun tanrının ruhunun bir uzantısı olduğuna inanılması ve bu yüzden ruhun hasta olamayacağı ancak şeytan tarafından ele geçirilebileceğine inanılmasıydı.⁴⁷ 19. Yüzyıla gelindiğinde materyalizm ve pozitivistin etkisi ile insan maddi bir zeminde incelenmeye çalışılmış, ruhsal yönleri ise göz ardı edilmiştir.⁴⁸ Psikoloji sahasında adını sıkça duyuran Freud, Skinner gibi psikologlar da bu etki ile dine karşı olumsuz bir tavır sergilemiştir. Bu olumsuz tavrın karşında duran ve psikoloji ile ruhsalı birleştiren Carl Jung, Abraham Maslow ve William James gibi isimler, bu alana da çalışmalarında yer vermişlerdir. Anton Boisen ise birbirinden uzaklaşan psikoloji ve ilahiyat disiplinlerini birleştiren ilk isim olmuş ve “Klinik Dini Danışmanlık Eğitimi Hareketi” adlı bir çalışma yapmıştır. 1926’da ise bu çalışmalarını anlatan “Teolojinin Metodları ve Görevi” adlı bir eser meydana getirmiştir. 1963’te Amerika Dini Danışmanlar Derneğinin kurulması ile pastoral danışmanlık çalışmaları genişletilmiştir.⁴⁹

İslami geleneğe bakıldığında ise Hz. Peygamberin kendisine tebliğ vazifesinin verilmesi ile irşada başladığını ve müminlere manevi olarak destek olduğu görülmektedir. Karşısına gelen her sahabeye mizacına göre tebliğ yapması ve bir iş vereceğinde yine onun kişiliğini göz önünde bulundurması manevi danışmanlık

---

⁴⁷ Ali Babaoğlu, *Psikiyatri Tarihi*, 3. bs. (İstanbul: Okyanus, 2021), 45-55.

⁴⁸ Halil Ekşi ve Çınar Kaya (ed.), *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*, 29.

⁴⁹ Turgay Şirin, *Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli*, 1. bs. (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018), 23-24.

açısından çok güzel örneklerdir.⁵⁰ Hz. Peygamberin izini takip edenler yine aynı usul ile insanların kalplerine dokunmaya gayret etmiş, Rabbi tanınmanın yegâne yolunun insanın kendini tanımak olduğu bilinciyle insanlara nefis terbiyesi yolunda destek olmuşlardır. Kâmil insan olma yolunda bu eğitimden geçen alimler, dünyanın dört bir ucuna yayılmışlar, irşad etmişler ve rol model olmuşlardır.

Batı’da pastoral care olarak literatüre geçen dini/manevi danışmanlık ise 1900’lü yılların başında başlayan bir danışmanlık hizmetidir.⁵¹ Pastor kelimesi çoban manasına gelmektedir. İncil’de Hz. İsa ve yolundan giden din adamlarının sorumlu olduğu vazifeye binaen bu isim verilmiştir.⁵² İfade ettiği anlam itibari ile birçok alanı içinde barındıran dini danışmanlık, zamanla farklı isimlendirilmeler ile ifade edilmiş ve tanımlar yapılmıştır:

- AAPC dini danışmanlığı şu şekilde tanımlar: “*Dini danışmanlık, danışmanlık alanının bağımsız bir formudur. Danışman, danışanın ruhi esenliği ve gelişmesi için psikolojik anlama yöntemlerinin yanı sıra manevi kaynakları da kullanır. Bu işi yapan kişiler ise, yalnızca zihin sağlığı konusunda değil aynı zamanda din ve teoloji konusunda da eğitilmiş olmalıdır.*”⁵³
- Schlauch, manevi/dini danışmanlığı; “Psikoloji, teoloji ve etik disiplinlerin bir arada işlendiği bir yardım süreci” olarak tanımlarken; Clebsch ve Jaekle, “Danışanın probleminin çözümüne yönelik olarak iyileştirme, yardım, destek ve yönlendirme faaliyetlerini içeren ve din alanında çalışan kişiler tarafından gerçekleştirilen eylemler” olarak tanımlar.⁵⁴

---

⁵⁰ Bk., Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf*, çev. Mehmet Yaşar Kandemir, 5. bs. (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015) 1/185-185; Yusuf Macit, “Hz. Muhammed’in Bazı İletişim İlkeleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.16, S.16 (2004): 275-277.

⁵¹ Şirin, *Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli*, 23.

⁵² Meryem Özmen Yaylak, “Almanya’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Modelleri Üzerine Bir Araştırma”, (Yüksek Lisans Tezi, Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021),14.

⁵³ Havva Sinem Uğurlu, “Dini Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 5 (2017): 2527.

⁵⁴ Halil Ekşi (ed.), *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*, 1. bs. (Ankara: Nobel, 2020), 75.

Özetle dini danışmanlık kökleri kadim medeniyete dayanan, psikoloji ve teoloji ilimlerinin ışığında bireye danışmanlık hizmeti veren bir ilim dalıdır. Bu ilim, belli bir disipline sahip olduğundan dolayı ancak alanında yetkin kişiler tarafından verilmelidir.

2.3. Peygamberlik

Peygamber kelimesi aslen Farsça bir kelime olup “peyam” kelimesinden türetilmiştir. Kelimeye fail eki olan “-ber” eki eklenerek peygamber kelimesi oluşturulmuştur. Haberci, haber veren manasına gelmektedir.⁵⁵ Resûl yani peygamber kelimesi ر-س-ل harflerinden oluşup “teenni ile gitmek” manasındadır. Ayrıca rıfk ve yumuşaklık manasını da içinde barındırmaktadır. Bu kelimenin “gönderilen” anlamı da düşünülerek ondan resûl kelimesi türetilir.⁵⁶ Resûl, kendisine vahiy gelen kişidir. Allah’ın buyruklarını insanlara aktarmak ve onları irşat etmekle görevlidir.

Peygamber olarak kullanılan bir diğer kelime “nebî” dir. Nebî kelimesinin kökeni hakkında iki farklı görüş vardır. Birincisi nebî kelimesinin ن-ب-أ harflerinden türemiş olmasıdır. Bu görüş kabul edildiğinde nebî kelimesinin kökü olan نبأ fayda sağlayan ve önemli olan haber manasındadır. Râgıb el-İsfehânî’ye göre bir haberin bu ismi alabilmesi için üç kategoriden birine girmesi gerekmektedir; mütevatir haber, Allah’ın haber vermesi ve peygamberin haber vermesi. Nebî kelimesin kökü hakkındaki bir diğer görüş ise ن-ب-ي harflerinden türemiş olmasıdır. Yükseklik, yücelik manasına gelen bu kelime diğer kelimedenden farklı olarak hemzesiz gelmiştir. Ve bazı alimlere göre bu hali diğer formundan çok daha etkilidir. Peygamberlerin makamlarının diğer insanlarınkinden daha yüce olduğundan dolayı nebî kelimesinin bu kelimedenden türeyebileceğini söylemişlerdir.⁵⁷

Kur’an-ı Kerim’e bakıldığında peygamber kelimesinin farklı formlarla ifade edildiği görülmektedir. Resûl ve çoğulu rusul, nebî ve çoğulları enbiyâ-nebîyyûn/nebîyyin, mürselat gibi kelimeler peygamber kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kur’an’da nebî kelimesi sadece peygamber için kullanılırken resûl ve mürsel kelimesi farklı manalara da gelebilmektedir. Resûl kelimesi Yûsuf Sûresinin 50.âyetinde kralın zindanda Yûsuf Peygambere gönderdiği elçi manasındadır. Meryem Sûresinin 19.

⁵⁵ Fadıl Aygün (ed.), *Sistemik Kelam*, 1. bs. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 301.

⁵⁶ El-İsfehânî, *Müfredât*, 426-427.

⁵⁷ A.g.e. 1030-1032.

âyetinde geçen resûl kelimesi Hz. Meryem'e çocuk müjdelemeye gelen Cebrâil için kullanılmıştır. Resûl kelimesinin peygamber kelimesi dışında kullanıldığı son yer Tekvir Sûresinin 19. âyetidir. Bu âyette de resûl kelimesi yine Cebrail için kullanılmaktadır.

Resûl kelimesinin çoğulu olarak Kur'an-ı Kerim'de geçen "rusul" peygamberler manasına gelmekle beraber farklı manalar da ihtiva etmektedir. Bu farklı manaların hepsi melekler için kullanılmaktadır. En'âm Sûresinin 61.âyetinde ve A'râf Sûresinin 37.âyetinde rusul kelimesi ölüm melekleri manasına gelir. En'âm Sûresinin 61.âyetinde yer alan rusul kelimesinin ölüm meleği manasında olabileceği gibi bir önceki ayette yer alan "Hafaza" kelimesine binaen insanların canlarını korumak ve ölüm zamanı gelene kadar onları gözlemekte olan görevli melekler için kullanıldığı da söylenmektedir.⁵⁸ Rusul kelimesi Yûnus Sûresinin 21.âyetinde sadece yazıcı melek manasına gelirken Zuhruf Sûresinin 45.âyetinde hem hafaza hem de Kirâmen Kâtibîn melekleri manasına gelmektedir. Lût peygamberin kavmine gelecek azabı haber vermek için Hz. İbrâhîm'in yanına gelen melekler de rusul kelimesi ile ifade edilmektedir⁵⁹. Bu meleklerin hangi melekler olduğu net olmamakla beraber alimler bazı fikirler öne sürmüşlerdir. İbn Abbâs bu meleklerin Cebrâil, Mîkâil ve İsrâfil olduğunu söylerken Süddî bunların erkek çocuğu suretinde on bir melek olduğunu savunur.⁶⁰ Mukatil ise meleklerin erkek çocuğu suretinde olduğu görüşüne katılırken sayılarının on iki olduğu hususunda Süddî'den ayrılır.⁶¹ Fâtır Sûresinin ilk âyetinde geçen rusul kelimesi de yine melek manasındadır. Allah meleklerine bazı görevler vererek onları insanların hizmetlerinde elçiler kılmıştır. İbn Cevzi'ye göre Allah meleklerini istediği işleri yapması için peygamberlere elçiler olarak gönderir.⁶²

---

⁵⁸ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'an*, çev. Kemal Sandıkçı ve Yusuf Şevki Yavuz, 2. bs. (İstanbul: Ensar, 2018) 5/104-105.

⁵⁹ Hûd 11/69, el-Ankebut 29/31.

⁶⁰ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz, 11. bs. (İstanbul: Ensar, 2021), 3/109.

⁶¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam, vd., (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2007), 4/608.

⁶² Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 5/155.

Peygamber manasına gelen “mürsel/mürselat” kelimesine bakıldığında ise elçi kelimesi dışında iki farklı formda kullanılır. Bunlardan ilki yukarıda bahsettiğimiz Hz. İbrâhîm’e çocuk müjdeleyip Lût kavmine azap için gelen görevli meleklerdir.⁶³ Diğeri ise Belkıs’ın Süleymân Peygambere hediye göndermesi için görevlendirdiği elçi manasındadır.⁶⁴

Kur’an’da “peygamber” manasına gelen resûl ve nebî kelimeleri arasında net bir ayrımın olmadığı görülmektedir. Kendisine kitap verilen İsâ Peygamber Kur’an’da nebî olarak geçerken, İsmâil Peygamber hem resûl hem nebî olarak ifade edilmektedir. Ancak “nebî” kelimesinin sadece peygamber için kullanılıp “resûl” kelimesinin daha geniş manalar içermesi; nebînin daha özel, resûlün daha umumî manalar içerebileceği hakkında bir fikir oluşturabilir. Ebu’l Hasen el-Eş’arî ise nebîyi, Allah’tan özel bir biçimde haber veren ve konumu yüce; resûlü ise Allah’ın insanlara ibadet, va’d ve vaîd gibi konularda tebliğ için gönderdiği kimse olarak tanımlayarak her resûlün bir nebî ama her nebînin bir resûl olmadığını savunmuştur.⁶⁵ Seyyid Şerîf Cürçânî ise resûlün nebîden fazilet olarak daha üstün olduğunu ve resûllere bir kitabın vahyedildiğini söylemiştir.⁶⁶

2.3.1. Peygamber Gönderilmesinin Gerekliliği ve Amacı

İnsanlık tarihi hiçbir dönemde peygambersiz kalmamıştır. Her dönemde insanlara rehber olacak ve Allah’ın vahyini ulaştıracak elçiler gönderilmiştir. Yûnus Sûresinin 47. âyetinde; “*Her ümmetin bir peygamberi olmuştur*” buyrulurken vahyin her dönemde insanları kuşattığı vurgulanmıştır. İbn Kesîr, kıyamet gününde her ümmetin peygamberleri ile Allah’ın huzuruna çıkacağını söylemiştir.⁶⁷ İsrâ Sûresinin 15.âyetinde Allah’ın bir kavme peygamber göndermedikçe onlara azap etmeyeceği buyrulmuştur. İnsanlar kendilerine gelen peygamberlerin rehberlikleri sayesinde dini anlama, yaşama ve kavrama imkanı bulurlar. Onlar kelebekler misali etraflarını

⁶³ el-Hicr 15/57, ez-Zâriyât 51/31.

⁶⁴ en-Neml 27/35

⁶⁵ Ayğın, *Sistematik Kelam*, 302.

⁶⁶ A.g.e., 303.

⁶⁷ Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 3/45.

aydınlatan ateşe koşarken peygamberleri onları kuşaklarından tutup ateşten kurtarmaya çalışır.⁶⁸

Peygamberlerin gönderilmesinin mümkün ya da vacip olma durumunda bazı mezhepler görüş ayrılığına girmişlerdir. Berâhime, Sümeniyye ve İbâhiyye peygamber göndermenin mümkün ya da vâcip olmadığını aksine muhal olduğunu savunurken⁶⁹ Mu'tezile ve bazı ehli sünnet mezhep kelamcıları hikmeti gereği vâcip olduğunu iddia eder. Ehli sünnet kelamcılarında bazıları ise peygamber göndermenin mümkün olduğunu savunur. Allah'ın bazı sıfatları (kelam, irade gibi) nübüvvet ile tecelli ve tezahür eder. Allah'ın buyruklarını kullarına iletmemesi düşünülemez.⁷⁰ Ayrıca insan; niçin yaratıldığı, akıbetinin ne olacağı gibi akılla cevaplayamayacağı sorularda rehber muhtaçtır. Bu rehber onu ancak vahyin cevaplayabileceği gaybî konularda aydınlatır.

İnsan bir yönüyle eşref-i mahlukat iken diğer yönüyle de nakıstır. İşte bu noksanlık hasebiyle bazı konularda aklen aciz kalabilirler. Özellikle iman ve ibadet mevzularında bir yol göstericiye ihtiyaç duyarlar. Peygamberler bu mevzularda ümmetlerine rehberlik yapar. Efendimizin, *“Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördüyseniz, öylece namaz kılın”*⁷¹ hadis-i şerîfi buna misaldir. Kur'an-ı Kerim'de Bakara Sûresi 213'deki *“Sonra içlerinden müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermeleri için onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi”* ve Nisâ Sûresi 165'deki *“Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın”* âyetleriyle peygamberlerin gönderiliş amaçlarındaki müjdeleyicilik ve uyarıcılık vasfı vurgulanmıştır. Âl-i İmrân Sûresinin 164.âyetinde Peygamberlerin; kendi içlerinden gelmesi, Allah'ın âyetlerini iletmesi ve bu âyetler ile nefislerinin tezkiyesi insanlara Allah'ın bir lütfu olarak ifade edilmiştir.

---

⁶⁸ Buhârî, “Rikak”, 26 (70).

⁶⁹ Nüreddin es-Sâbûnî, *Mâturîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, 10. bs. (İstanbul: İFAV, 2012), 99.

⁷⁰ Ayğın, *Sistemantik Kelam*, 305.

⁷¹ Buhârî, “Ezan”, 18 (28).

Peygamberlerin gönderiliş amacı bu lütfun bir sonucudur. İnsanın bu lütuf karşısında yapması gereken peygamberine itaat etmek ve tabi olmaktır.⁷²

2.3.2. Peygamberlerin Beşer Olması ve Sayısı

Allah insanlara göndereceği peygamberlerini yine onların cinsi olan insanlardan seçer. *“Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik”*⁷³, *“Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı”*⁷⁴ âyetleri peygamberlerin insanüstü varlıklardan seçilmeyip kendi içlerinden gelmelerinin nedenini vurgulamaktadır. Bazı inkârcıların peygamber olarak gelen kişinin konumunu beğenmemelerine karşı: *“Allah peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir”*⁷⁵ buyrulmuş onlara cevap verilmiştir.

Allah Teâlâ peygamberlerini seçtikten sonra onlardan söz almıştır; *“Allah peygamberlerden, ‘Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi geldiğinde ona muhakkak inanacak ve yardım edeceksiniz’ diyerek söz almış, ‘Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?’ dediğinde ‘Kabul ettik’ cevabını vermişler.”*⁷⁶ Ebû Bekir el-Keysânî bu söz için farklı iki açıklama yapabileceğini söylemiştir. Birincisi, Kur’an’da başka ayetlerde kitap ehlinde misak alındığı buyrulduğunda İsrâiloğlu kastedildiği için bu söz onlara aittir. İkincisi ise gelen her peygamberin birbirini tasdik etmesi ve gelen vahiyleri kavimlerine tebliğ etmelerine dair verilmiş bir sözdür.⁷⁷ Kendilerine emredileni eksiksiz yaptıkları takdirde peygamberlere; *“Andolsun ki, peygamber kullarımıza söz vermişizdir: Onlar muhakkak zafere ulaşacaklardır”*⁷⁸ buyrulmuş yardım müjdesi verilmiştir.

---

⁷² en-Nisâ 4/64.

⁷³ el-İsrâ 17/95.

⁷⁴ el-Furkân 25/20.

⁷⁵ el-En’âm 6/124.

⁷⁶ Âl-i İmrân 3/81.

⁷⁷ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 2/386.

⁷⁸ es-Sâffât 37/171-172.

Allah Teâlâ, mükellef olarak yarattığı insanı hiçbir dönemde peygambersiz bırakmamıştır. Nisâ Sûresinin 164.âyetinde: “*Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık*” buyrulmaktadır. Kur’an’da adı geçen peygamberler (Hz. Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, İbrâhim, İsmâil, İshâk, Ya’kup, Yûsuf, Şuayb, Mûsa, Hârûn, Dâvud, Süleymân, Eyyûb, İlyâs, Elyesa, Zülkifl, Yûnus, Zekeriyâ, Yahyâ, İsâ ve Muhammed) dışında da birçok peygamber gelmiştir. Ebû Zer’den gelen bir hadis, bize peygamberlerin sayısı hakkında bilgi vermektedir: “*Peygamberimize: ‘Ya Rasûlallah! Peygamberlerin ilki hangisiydi’ dedim, ‘Âdem’ buyurdu. ‘Nebî miydi O?’ diye sordum. ‘Evet, Allah’ın hitabına muhatap olan bir nebîdir’ buyurdu. ‘Ey Allah’ın Rasûlu, Peygamberlerin sayısı kaçtır?’ diye sordum. ‘124 bin’ buyurdu. ‘Bunların kaç rasûldür?’ diye sordum. ‘315’i rasûldü’ buyurdu.*”⁷⁹

Bazı alimler, bu rivayetin âhâd hadis olmasından dolayı peygamberlerin sayısı hakkında net bir şey söylemenin doğru olmadığını söylerler. Çünkü Peygamberlerin sayısı net olarak söylendiğinde bir peygamberi kabul ya da reddetmek gibi bir tehlike ile karşılaşılabilir.

2.3.3. Peygamberlerin Birbirlerine Üstünlükleri

Kur’an-ı Kerim’de bazı peygamberlerin diğerlerine karşı üstün kılındığı buyrulmaktadır.⁸⁰ Bu üstünlük nübüvvetten olan bir üstünlük değildir. Risâlet bakımından tüm peygamberler eşittir. Bu üstünlük bazı peygamberlerin dereceleri itibariyledir. İbrâhîm peygamberin dostluk makamına ulaşması, Dâvud Peygamberin hem peygamber hem hükümdar olması ve Peygamberimizin insan ve cinlere gönderilen son peygamber olması bu duruma örnektir.⁸¹ Ayrıca Kur’an’da bazı peygamberler ülü’l-‘azm sahibi olarak nitelendirilmiştir.⁸² Ülü’l-‘azm kelimesi

⁷⁹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *Sahîh-i İbn Hibbân Zevâidi*, çev. Hasan Yıldız, 1. bs. (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012), 2/387-388.

⁸⁰ el-Bakara Suresi 2/253.

⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l Beyân*, tsh. Hasan Kamil Yılmaz, vd., (İstanbul: Erkam Yayınları, 2005), 2/467.

⁸² el-Ahkâf 46/35, el-Ahzâb 33/7, eş-Şûrâ 42/13.

sözlükte “azim sahibi” manasına gelmektedir. Bu peygamberler kavimlerine tebliğ vazifelerini yerine getirirken birçok zorluklarla karşılaşmışlar, sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalmışlar ancak bu yapılanlara karşı sabır ve sebat göstererek geri adım atmamışlardır. Ülü’l-‘azm sahibi peygamberlerin kimler oldukları hakkında âyette beş isim zikredilse de (Peygamberimiz, Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm, Hz. Mûsa, Hz. Îsâ) bazı tefsirciler, âyetteki “من” harf-i cerine tebyîn veya teb’îz manası verildiğinde resûllerin hepsini kapsadığını söylemişlerdir.⁸³

2.3.4. Peygamberlerin Özellikleri

İnsanlığa rahmet olarak gönderilen peygamberlere bakıldığında aynı kaynaktan beslenmeleri nedeniyle kişiliklerinde, insanlara karşı olan tutumlarında, fiziksel ve ahlaki özelliklerinde birçok ortak nokta olduğu görülmektedir. Nitekim Peygamberimiz; “*Esasen peygamberler baba bir kardeşirler, anaları ayrıdır, dinleri birdir*”⁸⁴ buyurarak peygamberlerin birbirleri ile arasında olan bu benzerliğin kardeşlik bağından ve vahiyden kaynaklandığını vurgulamıştır. Peygamberimizin yaşadığı şu olayda bu duruma örnektir: Efendimiz Taif dönüşü bir bağda dinlenmiş, orada kendisine üzüm ikram eden Addas ile sohbet etmiştir. Addas’ın Ninovalı olduğunu duyan Efendimiz; “*Demek sen salih kul Yûnus bin Metta’nın memleketindensin*” buyurunca Addas kendi peygamberini karşısındaki yabancıyı bilmesine şaşırmıştır. Bunun üzerine Efendimiz; “*Yûnus benim kardeşimdir. O bir peygamberdi. Ben de bir peygamberim*” buyurmuştur.⁸⁵

2.3.4.1. Vahiy Almaları

Peygamberleri diğer insanlardan ayıran en temel özellik onların Allah tarafından vahiy almış olmalarıdır. “*Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilahınızın yalnızca*

---

⁸³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/131.

⁸⁴ Buhârî, “Enbiyâ”, 50 (113).

⁸⁵ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm, *Sîret-ü İbn-i Hişam*, çev. Arif Erkan, (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2010) 140-141.

*bir tek ilah olduğu vahyediliyor*⁸⁶ âyeti peygamberlerin beşer olmasının yanı sıra diğer insanlardan farkının da olduğunu vurgulamaktadır.

Vahiy kelimesi sözlükte, “hızlı gösterilen işaret” manasındadır. Bu işaret hızlı ya da imâ yoluyla olabilmektedir.⁸⁷ Terim manası ise Allah’ın seçtiği kullara mesajını iletmesidir. İmam Abdullah et-Teymî el-İsfehânî’ye göre vahiyden kastedilen bir şeyin anlaşılmasıdır. Sadruşşerîa, vahyin zahiri yönünün üç kısım olduğundan bahseder. Birinci kısım, Peygamberin melekten vahyi işitmesi ile olur. Kur’an bu vahiy türüne örnektir. İkincisi meleğin vahyi fısıldaması ile olur. Üçüncüsü ise ilhamdır. Tüm bunlar peygamberlik adına birer delildir.⁸⁸

Kur’an’ı Kerîm’de vahiy kelimesinin muhatabı çoğunlukla peygamberlerdir. Ancak bazı ayetlerde bu muhatabın değiştiği görülmektedir. Tefsirlere bakıldığında muhatabın peygamber dışında geldiği yerlerde mana; “ilham etmek, fısıldamak, işaret etmek, telkinde bulunmak” olarak alınmıştır. Mâide Sûresinin 111.âyetinde Allah’ın Hâvarîlere “*Bana ve peygamberime iman edin*” diye ilham ettiği buyrulmaktadır. Tâhâ Sûresinin 38.âyetinde ve Kasas Sûresinin 7.âyetinde Allah’ın Mûsa Peygamberin annesine ilham etmesi de vahiy kelimesi ile ifade edilmiştir. Vahiy kelimesinin farklı kullanıldığı bir diğer âyet ise En’âm Sûresi 112.âyetidir. Bu âyette her peygambere musallat olan insan ve cin şeytanlarının aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldaması vahiy kelimesiyle anlatılmıştır. Enfâl Sûresi 12.âyetinde Allah meleklerle, iman edenlerin sebatlarını pekiştirmelerini vahyeder. Nahl Sûresinin 68.âyetinde bal arasına: “*Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan yuva*” edinmesi ilham edilirken Fussilet Sûresinin 12.âyetinde ise her göğe işlevinin vahyedildiği buyrulur. Bu âyetlerin dışında vahiy kelimesi peygamberler için kullanılmaktadır.

---

⁸⁶ Fussilet 41/6.

⁸⁷ El-İsfehânî, *Müfredât*, 1140.

⁸⁸ Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Ta’rîfât*, çev. Ali Erkan, 1. bs. (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 248.

2.3.4.2. Seçilmiş Olmaları

Allah'ın peygamberleri seçmesi Kur'an'da اصطفاء kelimesi ile ifade edilir. "ıstıfâ" bir şeyin seçkin olanını, özünü almak demektir.⁸⁹ Kur'an-ı Kerim'de, "İşte bu (Resûl göndermesi) Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütf sahibidir"⁹⁰, "Peygamberleri onlara dedi ki: 'Biz ancak sizin gibi birer insanız. Fakat Allah kullarından dilediğine (peygamberlik) nimetini bahşeder'"⁹¹ âyetleriyle peygamberliğin çalışılarak ya da çabalayarak ulaşılabilecek bir makam olmayıp vehbi olduğu buyrulmuştur. Eş'arî alimlerinin çoğu Kur'an'da; "ıstıfâ" kelimesinin Hz. Meryem için⁹², "vahiy" kelimesinin Hz. Musa'nın annesi için kullanılmasını⁹³ delil göstererek kadınlardan da peygamber gelebileceğini söylemiştir.⁹⁴ Bu durumun tam aksini iddia eden alimler ise peygamberliğin insanlara önder olmayı gerektirdiğini ve kadınların fiziksel olarak yaratılışlarının ve kendilerine emredilen tesettürün bu duruma mâni olduğunu savunurlar. Eş'arî alimi Teftâzânî'de aynı görüştedir.⁹⁵ Dahası Kur'an'ın bazı âyetlerinde⁹⁶ yer alan "رجال" kelimesinin peygamberler için kullanılması ve "Eğer onu (peygamberi) bir melek kılsaydık yine onu bir adam (suretinde) yapardık"⁹⁷ âyeti peygamberlerin erkeklerden seçildiğine işaret eder.

Allah Teâlâ, insanlara vahyini ulaştıracağı kişiyi özel olarak seçer. O kişinin üstün ahlaki meziyetlerle donatılmış olması iletilecek olan vahyin güvenilirliği açısından çok önemlidir. Bu yüzden İmâm Mâtürîdî'ye göre bir kişinin nübüvvetinin kanıtının birinci şartı mucize, diğer şartı ise vahyi iletilecek olan peygamberin davranışlarının şüphe

---

⁸⁹ El-İsfahânî, *Müfredât*, 594.

⁹⁰ el-Cuma 62/4.

⁹¹ İbrâhîm 14/11.

⁹² Âl-i İmrân 3/42.

⁹³ Tâhâ 20/38, el-Kasas 28/7.

⁹⁴ Ayğın, *Sistemik Kelam*, 319-320.

⁹⁵ Sa'deddin et-Teftâzânî, *El-Mekâsıd*, çev. İrfan Eyibil, 1. bs. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2019), 646.

⁹⁶ Yûsuf 12/109, en-Nahl 16/43, el-Enbiyâ 21/7.

⁹⁷ el-En'âm 6/9.

veya töhmete düşürmeyecek şekilde mükemmel olması, maddi ve manevi kirlerden arınmış, tertemiz olmasıdır.⁹⁸

İnsanlar kendilerine örnek gösterilen kişide nâkıslık görürlerse iman etmede problem yaşayabilirler. Bu yüzden İmâm Gazâlî, bir kimsenin peygamber olup olmadığını bilmek için o kişinin hallerinin gözlemlenmesinin veya onun hakkında gelen bilgilerin işitilmesinin gerekli olduğunu söyler.⁹⁹ Peygamber Efendimize (as) sorular ile giden Abdullah b. Selâm'ın; O'nun mübarek vechelerini, hal ve tavırlarını gördükten sonra, "Bu yüz yalancı yüzü değil" diyerek hemen iman etmesi peygamberlerin seçiminde sîretin ne kadar önemli olduğunu gösterir.¹⁰⁰

2.3.4.3. Mucize Göstermeleri

Peygamberlik alametlerinden bir diğeri Allah'ın izni ile karşısındakini hayrete düşürecek ve diğer insanların benzerini yapmasına imkan olmayan harikulade olaylar yani mucize göstermesidir. Mucize, ج-ح-ع harflerinden türemiş olup bir şeyden geri kalmak, işin sonunda meydana gelmesi manasına gelmektedir.¹⁰¹ Cürcânî'ye göre mucize; "Peygamberlik ile ilgili olup hayra ve mutluluğa çağıran olağanüstü olaylardır." Mucize ile göstermek istenilen peygamberin doğruluğudur.¹⁰² Mucizenin en temel özelliği onun olağanüstü olup meydan okuması ve vahye karşı olanları benzerini getirmekte aciz bırakmasıdır. İmâm Mâtürîdî, mucizelerin peygamberlerin bir eğitimi ve alışkanlığı sonucunda kazanılmadığını söyler.¹⁰³ Eğer öyle olsaydı aynı toplum içinde yaşayan insanların bu olaya hayret etmesi mümkün olmazdı. Kâdî

⁹⁸ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu, 14. bs. (İstanbul: İsam, 2019), 368.

⁹⁹ İmâm Gazâlî, *El-Münkız Mine'd-Dalâl*, çev. Abdurrezzak Tek, 2. bs. (Bursa: Bursa Akademi, 2015), 50.

¹⁰⁰ Muhammed Emin Yıldırım, *Sahabe İklimi*, 10. bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 4/234.

¹⁰¹ El-İsfehânî, *Müfredât*, 674.

¹⁰² Es-Seyyid Eş-Şerîf Cürcânî, *Ta'rîfât*, 215.

¹⁰³ El-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 263.

Bâkılânî mucizenin her peygambere verilmediğini savunur. Mucize verilen peygamberler kendilerinden sonra da peygamberler geleceğini söylerler ve kavimlerine onlara iman etmeyi emrederler.¹⁰⁴

Kur'an'da mucize; "beyyine, âyet"¹⁰⁵, "hak"¹⁰⁶, "sultan"¹⁰⁷ ve "burhan"¹⁰⁸ kelimeleri ile ifade edilmektedir. Hz. Sâlih'e Allah'ın dişi bir deveyi mucize olarak göndermesi¹⁰⁹, Hz. İbrâhîm'in ateşte yanmayıp ateşin serin ve esenlik olması¹¹⁰, Hz. Mûsâ'nın asasını kayaya vurduğunda on iki pınar fişkırması¹¹¹, asasının ejderha olması¹¹², elini koynundan çıkartınca bembeyaz olup parlaması¹¹³, Hz. İsrâ'nın çamurdan bir kuş yapıp üfleyince canlanması ve Allah'ın izni ile ölüleri diriltmesi¹¹⁴ Kur'an'da yer alan peygamber mucizelerinden bazılarıdır.

2.3.4.4. Sıdk Sıfatına Sahip Olmaları

Allah vahyini iletme için görevlendireceği kişileri sâdıklardan seçer. Güvenilir ve doğru sözlü olmak peygamberler için zorunlu bir hâldir. Aksi takdirde ilahi ikaz ile uyarılırlar: *"Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hiçbiriniz*

---

¹⁰⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Felsefî Kelâmın Temel Meseleleri*, çev. Serkan Çetin ve Ulvi Murat Kılavuz, 1. bs. (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 310.

¹⁰⁵ el-A'râf 7/73.

¹⁰⁶ Yûnus 10/76.

¹⁰⁷ el-Mü'minûn 23/45, ed-Duhan 44/19.

¹⁰⁸ el-Kasas 28/32.

¹⁰⁹ el-A'râf 7/73.

¹¹⁰ el-Enbiyâ 21/69.

¹¹¹ el-Bakara 2/60.

¹¹² el-A'râf 7/107.

¹¹³ el-A'râf 7/108.

¹¹⁴ Âl-i İmrân 3/49.

*de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı.*¹¹⁵ Efendimizin (as), müellefe-i kuluptan olan birine mal vermesine karşı çıkıp onu haksızlık yapmak ile suçlayan bir bedeviye; *“Ben asilik edersem Allah’a kim itaat eder? Allah beni yer ahalisi üzerine emin kılmakta iken, sizler beni emin saymıyor musunuz?”*¹¹⁶ buyurmuştur.

Peygamberlerin hayatlarına bakıldığında risaletten önce ve sonra sıdk üzerine oldukları görülmektedir. Nitekim Peygamberimiz (as), peygamber olmadan önce Mekkelilerin kendisine emanet olarak bıraktıkları değerli eşyaları güvenle saklamış, hicret edeceği esnada ise bunları teslim etmesi için Hz. Ali’yi arkada bırakmıştır. Ayrıca “el-Emin” lakabı da yine peygamberlikten önce kendisine kavmi tarafından verilmiştir.

2.3.4.5. Fetanet Sifatına Sahip Olmaları

Toplumunu tevhid ile inşa eden peygamberler insanların her türlü itiraz ve sorularına karşı tatmin edici cevap verebilecek akli yeterliliğe sahiplerdir. Peygamberlerin, kavimlerinin her türlü sorunlarına karşı çözüm üretebilmeleri ve her kişilik tipine ayrı usul ile tebliğ yapabilmeleri fetanet sahibi olduklarına işarettir. İbrahim peygamberin putları kırması ve kırma fiiliyatını putların üzerine atarak putların aciz varlıklar olduğunu gösterip kavminin akıl yürütmesini istemesi¹¹⁷ sahip olduğu fetanet özelliğine örnektir. Süleyman Peygamberin kendisine gelen iki kadının davasında verdiği hüküm¹¹⁸ ve Efendimizin (as) Kâbe hakemliği olayında bulunduğu pratik çözüm peygamberlerin akli olgunluğa sahip zeki insanlardan seçildiğini gösterir.

---

¹¹⁵ el-Hâkka 69/44-47.

¹¹⁶ Buhârî, “Enbiyâ”, 9 (18).

¹¹⁷ el-Enbiyâ 21/60-68.

¹¹⁸ İki kadın çocukları ile birlikte yolda yürürken çocuklardan birini kurt alıp parçalıyor.

Kadınlar parçalanmayan çocuk üzerine hak iddia ediyorlar. Tartışma büyüyünce Süleymân Peygambere gidip durumu ona anlatıyorlar. O da: “Bana bir bıçak getirin de çocuğu iki kadın arasında paylaşırım” deyince çocuğun gerçek annesi, “Aman böyle yapma, bu çocuk bu kadınıdır” diyerek hak iddia etmekten vazgeçiyor. Bu söz üzerine Süleyman Peygamber çocuğu, hakkından vazgeçecek kadar seven ve can sağlığını düşünen kadına veriyor. (Buhârî, Enbiyâ, 42 (99)).

2.3.4.6. İsmet Sıfatına Sahip Olmaları

Allah Teâlâ, kendisine itaati zorunlu kıldığı peygamberlerini büyük günah işlemekten korumuştur. İsrâ Sûresinde yer alan, “*Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık az kalsın onlara biraz meyledecektin*”¹¹⁹ âyetine bakıldığında peygamberlerin ilahi bir koruma altında oldukları görülmektedir. Abdulkâhir el-Bağdâdî bu korunmayı yani ismeti, Allah’ın peygamberlerinin isyanlarını değil taatlerini kudretli kılmakla açıklar.¹²⁰ Allah’ın her daim gözetimde tuttuğu ve vahyini insanlara iletmesini emrettiği peygamberlerinin bilerek ve isteyerek günah işlemeleri düşünülemez. Peygamberimiz (as) Mekke’nin fethi günü Kâbe’nin içine girdiğinde Hz. İbrâhîm ve Hz. İsmâil’in ellerinde fal oklarıyla çizilmiş resimlerini görünce: “*Allah bunları yapanları öldürsün. Allah’a yemin ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızık ve kısmet aramamış, istememişlerdir*”¹²¹ buyurmuştur. Bununla birlikte peygamberler insan olmalarının bir sonucu olarak hata işleyebilirler. Bu hatalara “zelle” adı verilir. Hatayı işledikleri an hemen ilahi ikaza muhatap olurlar.¹²²

2.3.4.7. Tebliğ Görevini Kararlılıkla Yerine Getirmeleri

Peygamberler kendilerine verilen tebliğ görevlerini büyük bir sabır ve kararlılıkla sürdürmüş, kavimlerinin her türlü zorlamalarına ve inkârlarına rağmen mücadelelerini devam ettirmiş hatta bu uğurda şehit olmuşlardır. “*Onlardan önce Nûh’un kavmi ve onlardan sonra gelen topluluklarda yalanlamıştı. Her ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezalandırmaya azmetmişti. Hakkı yok etmek için batıl şeyler ileri sürerek tartışmışlardı*”¹²³, “*Andolsun, İsrâiloğullarından sağlam bir söz almış ve onlara peygamberler göndermiştik. Fakat her ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin*

---

¹¹⁹ el-İsrâ 17/74.

¹²⁰ Abdulkâhir el-Bağdâdî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, çev. Ömer Aydın, 1. bs. (İstanbul: İşaret Yayınları, 2016), 202.

¹²¹ Buhârî, “Enbiyâ”, 11 (26).

¹²² Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, 34/257-262.

¹²³ el-Mü’min 40/5.

hoşlanmadığı bir hükmü getirdiyse; onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler”¹²⁴ âyetleri peygamberlerin karşılaştıkları akıbeti haber vermektedir. Kavimleri peygamberlerini sadece yalanlamakla kalmamış onlara çeşitli lakaplar takarak iftiralarda bulunmuşlardır. Peygamberlerine; “mecnun”¹²⁵, “şair”¹²⁶, “sihirbaz”¹²⁷, “yalancı”¹²⁸ ve “iftiracı”¹²⁹ diyerek iman etmemiş, iman edecek olanlara da engel olmuşlardır. Kavimlerinin zorlamalarına boyun eğmeyen ve tebliğ görevlerine devam eden peygamberler en sonunda hicrete zorlanmışlardır.¹³⁰ Peygamberler hicret ettikleri memleketlerde de tebliğ vazifelerine devam etmiş, insanları tevhide çağırmaktan asla vazgeçmemişlerdir.

Peygamberin gönderiliş amaçları; Allah’a inanmaya davet etmek ve O’nun emir ve yasaklarını tebliğ etmektir. *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun”*¹³¹ âyetiyle peygamberlerin görevi net bir şekilde ifade edilmiştir. Peygamberlerin tebliğ görevlerini yapmamaları düşünülemez. Bununla birlikte peygamberler sonuçtan mesul değildirler, onlara düşen sadece tebliğ vazifesini yerine getirmektir.¹³²

2.3.4.8. Müjdeleyici ve Uyarıcı Olmaları

Peygamberler kavimlerine hak olanı müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmişlerdir: *“Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.*

---

¹²⁴ el-Mâide 5/70.

¹²⁵ eş-Şuarâ 26/27.

¹²⁶ es-Sâffât 37/36.

¹²⁷ A’râf 7/109.

¹²⁸ Yâsin 36/14.

¹²⁹ en-Nahl 16/101.

¹³⁰ el-A’râf 7/88, İbrâhîm 14/13, en-Neml 27/56.

¹³¹ el-Mâide 5/67.

¹³² el-Ankebut 29/18.

*Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun.*¹³³ Bu âyette geçen “hak” kelimesi tevhid, ölüm veya birbirleri üzerindeki hakları bildirmek manasına gelmektedir.¹³⁴ Gelen vahiyelere iman edenleri cennet ile müjdelemek, inkâr edenleri de azapla uyarmak peygamberlerin en temel vazifelerinden biridir. İnsan, en hayatî meselelerde bile yaratılışı gereği gaflet gösterebileceğinden her daim uyarılmaya ihtiyaç duyar. Bu yüzden peygamberler ümmetlerine yılmadan her zaman hakkı hatırlatmak ile görevlidirler.

2.4. Hz. Hûd ve Âd Kavmi

2.4.1. Hz. Hûd

Peygamberler ilahi çağrılarını kavimlerine ulaştırmak için ellerinden gelenin en iyisini yapıp üstün çaba göstermişlerdir. Bunun neticesinde bu çağrıya kulak vermeyip iman etmeyenler azaba düçar olup helake sürüklenmişlerdir. Nûh peygamberin tebliğine karşılık vermeyen kavmi de inkâr etmelerinin neticesi olarak tufanda yok olmuşlardır. İnsanlığın soyu ise Hz. Nûh’un üç oğlundan devam etmiştir. Sam; Arap, Fars ve Rumların atası; Ham, Sudanlıların atası; Yafes ise Türk halklarının atasıdır.¹³⁵ Nûh tufanından sonra insanlar yeryüzüne dağılmış ve bir süre sonra yaşadıkları bu azabı unutup tekrar inkâra sürüklenmişlerdir. Sonra Allah yine kendi içlerinden bir peygamber göndermiş ve buldukları bu durumu düzeltmeleri için çeşitli fırsatlar vermiştir.

Hûd, tevbe eden manasındaki هائد kelimesinin çoğuludur.¹³⁶ Kur’an-ı Kerim’de “Hûd” kelimesi toplamda on kere yer almaktadır. Bunlardan üçü Yahûdiler için¹³⁷ yedisi Hûd Peygamber için¹³⁸ kullanılır. Hûd Peygamber ve kavminin anlatıldığı iki sure¹³⁹ hariç

---

¹³³ Fâtır 35/24.

¹³⁴ El -Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 12/43.

¹³⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1966), 18.

¹³⁶ El-İsfehânî, *Müfredât*, 1123.

¹³⁷ el-Bakara 2/111-135-140.

¹³⁸ el-A’râf 7/65, Hûd 11/50-53-58-60-89, eş-Şuarâ 26/124.

¹³⁹ et-Tevbe 9/70, Hac 22/42.

hepsi Mekke’de nazil olmuştur. Hûd Peygamberin ismi diğer kutsal kitaplarda geçmemesine rağmen bazı Yahûdi alimler başka isimlerin Hûd Peygamberi kastettiğini söyleyerek tevil ederler. Bu durum ile ilgili Cevad Ali şöyle söyler:

*Yahûdi kitaplarında bunlarla ilgili (Âd, Semûd, Hûd ve Sâlih) bir bilgi geçmemektedir. Ancak buna rağmen ahbâr alimleri bu bilgileri Tevrat’la bağlantılı göstermişler, bunun için Tevrat’ta geçen kişilerin isimleriyle irtibat kurup nesep oluşturmuşlardır. Ancak onların yaptıkları bu iş Tevrat’a vakıf olanlar tarafından gözden kaçmamıştır.*¹⁴⁰

Kur’an’da, çoğu sûrede Nûh kıssasından bahseden ayetlerden sonra Hûd Peygamberin kıssası anlatılır.¹⁴¹ “Sizi uyarmak için, içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (vahiy) gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılıştaki sizi onlardan güçlü kıldı.”¹⁴² Kur’an’da ve tarihi kaynaklarda yer alan bu sıralamaya göre Âd Kavmi, Nûh tufanından sonra puta tapan ilk topluluktur.

Hz. Hûd’un soyu Hz. Nûh’un oğullarından Sam’a dayanır. İbn Hibbân’ın Sahih’inde geçen bir hadise göre Peygamber Efendimiz Arap olan peygamberleri sayarken Hz. Hûd’u da eklemiştir.¹⁴³ Vehb b. Münebbih de bu görüştedir. Ancak alimlerin çoğu tarihi kaynakları ileri sürerek ilk Arapça konuşanın Hz. Âdem olduğunu savunmuşlardır.¹⁴⁴

Tarihçiler Hz. Hûd’un soyu hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

---

¹⁴⁰ Cevad Ali, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, çev. Dursun Hazer ve Fethullah Zengin, 1. bs. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 267.

¹⁴¹ el-A’râf 7/65, et-Tevbe 9/70, Hûd 11/50, İbrâhîm 14/9, el-Hac 22/42, el-Mü’minûn 23/31, eş-Şuarâ 26/123, Sâd 38/12, el-Mü’min 40/31, el-Kamer 54/18.

¹⁴² el-A’râf 7/69.

¹⁴³ “Dört tanesi Araplardandır: Hûd, Sâlih, Şuayb ve senin Peygamberin.” Ebu’l Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Kesîr, *Peygamberler Tarihi*, çev. Mahmud Varhan ve Ali Yücel, (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2021), 216.

¹⁴⁴ A.g.e., 217.

- Hûd b. Abdullah b. Rebah b. Hulud b. Ad b. Avs b. İrem b. Sam b. Nûh¹⁴⁵
- Hûd b. Abdullah b. el-Hulud b. Ad b. Gûs b. İrem b. Sam b. Nûh¹⁴⁶
- Hûd b. Abdullah b. Riyah b. Haris b. Ad b. Evs b. İrem b. Sam b. Nûh¹⁴⁷
- Abir¹⁴⁸ b. Salih b. Erfahşüd b. Sam b. Nûh.¹⁴⁹
- Hûd b. Şaleh b. Erfehşed b. Sam b. Nûh.¹⁵⁰

Hûd Peygamber; esmer, saçı gür, yüzü güzel bir adamdı. Tâcirdi.¹⁵¹ Güçlü ve kuvvetliydi.¹⁵² Hz. Yûsuf'tan sonra Hz. Âdem'e en çok benzeyendi.¹⁵³ Soyu temiz ve itibarlı bir aileden gelmekteydi.¹⁵⁴ Her peygamber gibi toplum içinde ahlakı ve erdemi ile dikkat çeken biriydi.

Âd Kavmi kendilerinden önceki kavmin yaşadığı tufanı unutup putlara tapmaya başlayınca Allah onlara kendi içlerinden Hûd'u peygamber olarak gönderdi: “*Âd Kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik).*”¹⁵⁵ Kur'an'da yer alan “*اٰخاهم*” tabiri Hz. Hûd'un kendi içlerinden geldiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Onların içlerinde

¹⁴⁵ Zeynüddîn Ahmed b Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, çev. Ahmet Naim ve Kamil Miras, 1. bs. (İstanbul: DİB Yayınları, 2019), 7/72.

¹⁴⁶ Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *Kitâbü't Tabakâti'l Kebîr*, çev. ed. Adnan Demircan, 1. bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2001), 131.

¹⁴⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *el-Ma'ârif*, çev. Hasan Ege, (İstanbul: Şelale Yayınevi, Tarihsiz) 28.

¹⁴⁸ İbrani dilinde Hûd manasına gelmektedir. (bk. Târih-i Taberî 1/153).

¹⁴⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr'üt-Taberî, *Târih-i Taberî*, çev. M. Faruk Gürtunca, (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2010), 153.

¹⁵⁰ İbn Kesîr, *Peygamberler Tarihi*, 216.

¹⁵¹ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 28.

¹⁵² Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 10. bs. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 117.

¹⁵³ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, 7/72.

¹⁵⁴ Mustafa Necati Bursalı, *Peygamberler Tarihi*, (İstanbul: Çelik Yayınları, 2021), 64.

¹⁵⁵ el-A'râf 7/65.

yaşayan, doğruluğuna ve güvenilirliğine sürekli şahit oldukları bir peygamber gelmiştir.¹⁵⁶ İmâm Mâtürîdî, “kardeşleri” ifadesinin dört manayı kapsayabileceğini söyler:

- Soy kardeşliği,
- Aynı özden yaratılma manasındaki kardeşlik,
- Sevgi ve muhabbet kardeşliği,
- Din kardeşliği.

İmâm, Hz. Hûd ile kavmi arasındaki bu kardeşliğin ancak soy kardeşliği olabileceğini diğerlerinin mümkün olamayacağını savunur.¹⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevî bu âyette kullanılan ifadenin dini açıdan değil nesep açısından olduğunu söyler.¹⁵⁸ Taberî’de aynı görüştedir.¹⁵⁹

Hz. Hûd, peygamber olduktan sonra gönderilen her peygamber gibi kavmini tevhide davet etmiştir: “*Ad’ın kardeşini (Hûd) hatırlat. Hani o, kum tepelerinin arasında kavmini -kendinden önce ve sonra da bu kabilden uyarılar olmuştur- şöyle uyarmıştı: ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size gelecek büyük bir günün azabından gerçekten korkuyorum!’*”¹⁶⁰, “*Dedi ki: ‘Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; O’ndan başka tanrınız yoktur.*”¹⁶¹ Ancak Âd Kavmi, peygamberlerinin bu çağrısına kulaklarını kapatmış, bunun neticesinde de ilahi azaba düçar olmuşlardır.

Âd Kavmi helak olduktan sonra Hz. Hûd ve kavminin nereye gittiğine dair farklı bilgiler bulunmaktadır. İbn Kuteybe nezdinde Hz. Hûd ve beraberindekiler Mekke’ye gitmiş ve oraya yerleşmişlerdir.¹⁶² Hz. Peygamber hac yolundayken Usvan vadisine

---

¹⁵⁶ Ebu’l Kâsım Cârullah Mahmûd B. Ömer b. Muhammed el-Harezmi ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, ed. Murat Sülün, 1. bs. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 2/874.

¹⁵⁷ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 5/424.

¹⁵⁸ Bursevî, *Rûhu’l Beyân*, 6/166.

¹⁵⁹ Taberî, *Târih-i Taberî*, 153.

¹⁶⁰ el-Ahkâf 46/21.

¹⁶¹ Hûd 11/50.

¹⁶² İbn Kuteybe, *el-Ma’ârif*, 28.

gelince Hz. Ebubekir'e; "Nûh, Hûd ve İbrâhîm bu vadiden kızıl develerine binmiş halde geçmişlerdi. Develerinin yuları (hurma) lifîndendi. Onların da izarları aba, ridaları ise çizgili bir örtüydü. Beyt-i Atik'i hacetmek için gelmişlerdi" buyurmuştur.¹⁶³ Başka bir rivâyete göre Hz. Hûd'un kabri Şam camisinin kıble tarafında yer alan bir mekandadır.¹⁶⁴ Ancak bu rivâyet çoğu alime göre zayıf bir görüştür. Taberî'nin ve Salebî'nin eserlerinde aktarılan Hz. Ali'den gelen bir rivâyette Hz. Hûd'un kabrinin Hadramut'ta olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁵ İbn Sa'd'ın eserinde yer alan bir rivâyete¹⁶⁶ göre ise kabri, Yemen dağlarından birinin altında bulunan kumdan bir tepenin içindedir.¹⁶⁷ Tecrîd-i Sarîh müellifi Zebîdî, en kuvvetli ihtimalin bu olduğunu söyler.¹⁶⁸ Hz. Hûd'un vefatında 150 yaşında olduğunu söyleyen İbnü'l Esîr, eserinde iki rivâyet üzerinde durur; Mekke'nin Hicr bölgesi veya Hadramut.¹⁶⁹ Cevad Ali ise kitabında, Yemen'de Berhut vadisi ve çevresinde yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkan bulgulara dayanarak Hz. Hûd ve beraberindekilerin oraya gittiklerini ifade eder. Ayrıca Berhut vadisinde bir kabir bulunduğunu ve bunun Hz. Hûd'un kabri olabileceğini söyler. Hûd kabri olarak bilinen bu yerler Şaban ayının on birinci gününde insanlar tarafından ziyaret edilmektedir.¹⁷⁰

¹⁶³ İbn Kesîr, *Peygamberler Tarihi*, 214.

¹⁶⁴ A.g.e., 236.

¹⁶⁵ Taberî, *Târîh-i Taberî*, 160-161; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *Kıyasu'l Enbiyâ Arâisu'l Mecâlis*, (Beyrut: Dar'ul Kitâbi'l İlmiyye, 1971), 61.

¹⁶⁶ "Üçü dışında hiçbir peygamberin kabrinin yeri bilinmemektedir. İsmail'in kabri, (altın) oluğun altında rükün ile Kabe arasındadır. Hûd'un kabri, Yemen dağlarından birinin altında, kumdan tepeciğin içindedir. Üzerinde Tendâ denilen bir ağaç vardır. Bulunduğu yer, dünyanın en sıcak bölgelerindedir. Bir de Resûlullah'ın (sav) kabri."

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't Tabakâti'l Kebîr*, 139.

¹⁶⁸ Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, 7/76.

¹⁶⁹ İbnü'l Esîr Ebu'l Hasan İzzettin Ali b. Ebu'l Kerem Muhammed, *el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, çev. M. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), 1/54.

¹⁷⁰ Cevad Ali, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, 278.

Resim 1: Kariyetü Hûd (as)¹⁷¹ (Yemen)

Resim 2: Hz. Hûd'un Kabri

¹⁷¹ Tezde kullanılan tüm resimler Siyer Vakfına aittir.

2.4.2. Âd Kavmi

Hûd Peygamberin tebliğ yapıp tevhid mücadelesini sürdürdüğü ve inkârlarının neticesinde helak olan topluluk Âd Kavmidir. Arabistan'ın en eski ve tanınmış kabilelerinden biri olan Âd Kavmi, Cahiliye devri şairleri tarafından “mahvolmuş eski bir kavim” olarak tanınmaktaydı.¹⁷² “Âd” kelime olarak, “geri dönmek, yüz çevrilen şeye geri dönmek, bir halden diğerine geçmek, bir şeyi adet edinmek, tekrar etmek” gibi manalara gelse de bu kelimenin özel bir isim olarak Hz. Hûd'un atası için kullanıldığını söylemek mümkündür.¹⁷³ Hz. Hûd'un soyuna bakıldığında da Âd'ın dedesinin dedesi olduğu görülmektedir (Hûd b. Abdullah b. Rebah b. Hulud b. Ad b. Avs b. İrem b. Sam b. Nûh). Âd Kavminin isminin atadan gelme görüşü daha çok kabul edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de “Âd” kelimesi toplamda 31 kere geçmektedir. 24 kere Âd Kavmi için kullanılırken başka âyetlerde; haddi aşma,¹⁷⁴ geri dönme,¹⁷⁵ yüz çevrilen şeye dönme¹⁷⁶ ve bir halden başka bir hale geçme¹⁷⁷ manalarına gelmektedir. Âd kelimesinin çoğulu olan “Âd'un” kelimesi ise haddi aşanlar manasında kullanılmaktadır.¹⁷⁸

Alimler, Âd Kavmini buldukları zaman itibari ile iki kısma ayırmışlardır: Âd-ı Ula ve Âd-ı Uhra.¹⁷⁹ Birinci Âd Kavminin peygamberi Hz. Hûd, ikinci Âd Kavminin peygamberi ise Hz. Sâlih'tir. Zemahşerî de bu görüştedir.¹⁸⁰ Necm Sûresi 50-51'de yer alan; “*Eski Âd Kavmini helak eden de O'dur. Semûd'u da öyle*” âyetlerinde önce Âd sonra Semûd kavminin zikredilmesi buna işarettir. Fahrettin Râzî de الاولى sıfatının Âd

¹⁷² F. Buhl, “Âd”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1978), 1/123.

¹⁷³ Mustafa Cora, *Kur'an'da Âd Kavmi*, (Samsun: Uğur Ofset, 2013), 8-10.

¹⁷⁴ el-Bakara 2/173, el-En'âm 6/145, en-Nahl 16/115.

¹⁷⁵ el-Bakara 2/275.

¹⁷⁶ el-Mâide 5/95, el-En'âm 6/28.

¹⁷⁷ Yâsîn 36/39.

¹⁷⁸ el-Mü'minûn 23/7, Şuarâ 26/166, el-Meâric 70/31.

¹⁷⁹ Celal Kırca, “Âd”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/333-334.

¹⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/462.

Kavmini temyiz etmek için değil onların önce geldiğini belirtmek adına kullanıldığını söylemiştir.¹⁸¹ Sâbûnî ise “Eski Âd” ifadesinin kullanılmasının sebebinin Hz. Nûh’un kavminden sonra ilk helak olan kavim olmasından kaynaklandığını dile getirir.¹⁸² Elmalılı Hamdi Yazır, Âd-ı Uhranın Âd-ı Uladan iman etmiş olanların soyundan geldiğini savunur.¹⁸³

Âd Kavminin yaşadığı yer Kur’an-ı Kerim’de “Ahkâf Bölgesi” olarak yer almaktadır: “Âd’ın kardeşini hatırlat. Hani o, kum tepelerinin arasında kavmini-kendinden önce ve sonra da bu kabilden uyarılar olmuştur- şöyle uyarmıştı: ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size gelecek büyük bir günün azabından gerçekten korkuyorum.’”¹⁸⁴ Ahkâf, حقف kelimesinin çoğulu olup eğimli biçimde kıvrılarak uzayıp giden kum demektir.¹⁸⁵ Âd Kavminin yaşadığı bölge olan Ahkâf’ın bulunduğu yer hakkında bazı rivâyetler vardır:

- Hz. Ali: “Ahkâf, Hadramut’ta Berhut denen bir vadidir.”¹⁸⁶
- İbn Abbâs: “Ahkâf, Uman ile Mühre arasında bir vadidir.”¹⁸⁷
- İbn Zeyd ve Katade, Ahkâf’ın Yemen’de Şıhr denilen bölgede olduğunu söyler.¹⁸⁸ Zemahşerî de bu görüştedir.¹⁸⁹
- Ebû Avsece: “Ahkâf, Umman sahilleri kumsalıdır.”¹⁹⁰

---

¹⁸¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış, (Ankara: Huzur Yayınevi, 2002), 20/576.

¹⁸² Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 6/220.

¹⁸³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/355.

¹⁸⁴ el-Ahkâf 46/21.

¹⁸⁵ El-İsfehânî, *Müfredât*, 299.

¹⁸⁶ Ebu’l Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Kesîr, *Tefsîr’ül Kur’an’ül-Azîm*, çev. Abdulvehhab Öztürk, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2017), 523.

¹⁸⁷ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 20/43.

¹⁸⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/123.

¹⁸⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/172.

¹⁹⁰ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 13/367.

Bu rivâyetlere ve tarihçilerin açıklamalarına göre Âd Kavminin yaşadığı bölge büyük olasılıkla Yemen ve civarıdır. İbn İshâk, Âd Kavminin yaşadığı bölgenin Umman'dan Yemen'e kadar olan toprak parçasını kapsadığını söyler.¹⁹¹ Bugün burası uzun bir çöl halindedir. 1843'te Bavyeralı bir subay buranın güney kıyısına vardığında esas çölün bin metre aşağıda olduğunu görür. Bu çöle bir şey düştüğünde anında kaybolduğuna ve çürüdüğüne şahitlik eder. Ayrıca buranın kumunun toz şeker gibi ince olduğunu ifade eder.¹⁹²

Resim 3: Âd Kavminin Yaşadığı Bölge

¹⁹¹ Ebu'l Âlâ el-Mevdüdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Ahmet Asrar, 3. bs. (İstanbul: Pınar Yayınları, 2021), 1/342.

¹⁹² A.g.e., 1/343.

Kur'an-ı Kerim'de Âd Kavminin konumu ile ilgili malumat veren bir diğer kavram ise "İrem" kelimesidir. Kur'an-ı Kerim'de irem kelimesi sadece bir kere bulunmaktadır. "Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd Kavmine? Direkleri (yüksek binaları) olan, İrem'e? Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı."¹⁹³ Râgıb el-İsfehânî irem kelimesini taştan yapılan işaret olarak tanımlar.¹⁹⁴ İrem kelimesinin hangi manaları ifade ettiği hakkında üç görüş vardır:

- Birinci görüş: İrem kelimesi bir kabile adıdır. Nitekim "İrem" Hz. Hûd'un atalarından biridir. Bu durumda âyetteki direk manası uzun boylu olarak tevil edilir.¹⁹⁵ İbn Haldun, İrem'in kabile olduğu ve bu isimde bir şehir bulunmadığı görüşündedir.¹⁹⁶ İbn Kesîr de sütunlar ifadesi ile ne kast edilirse edilsin her türlü irem kelimesinin kabile ve ümmetlerden bir ümmet olduğunu savunur.¹⁹⁷
- İkinci görüş: İrem kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında eserler, alametler ve işaretler demektir. Ayrıca Âd Kavminin kabirleri de yine bu görüşün alt başlığıdır.¹⁹⁸
- Üçüncü görüş: Çoğunluğun katıldığı bu görüşe göre irem kelimesi büyük bir şehir manasındadır.¹⁹⁹ Bu şehrin, cennete benzeyen bir ülke meydana getirmek isteyen Âd'ın oğlu Şeddâd tarafından kurulduğu rivâyet edilir. Âyetin devamında gelen, "ki şehirler içerisinde benzeri yaratılmamıştı" ifadesinde de Şeddâd'ın altın ve zümrütlerle sütunlarını yükselttiği İrem şehrine atıf vardır.²⁰⁰

Bu beldenin neresi olduğu hakkında da çeşitli rivâyetler vardır. Muhammed b. Kab bu şehrin İskenderiye olduğunu; Ebû Saîd el-Makbûrî, Sa'îd b. el-Müseyyeb ve

---

¹⁹³ el-Fecr 89/6-8.

¹⁹⁴ El-İsfehânî, *Müfredât*, 79.

¹⁹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/207-208.

¹⁹⁶ Ömer Faruk Harman, "İrem", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/443.

¹⁹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîr'ül Kur'an-il-Azîm*, 10/219.

¹⁹⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/208.

¹⁹⁹ A.g.e., 9/209.

²⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/1286.

İkrime buranın Şam olduğunu söyler.²⁰¹ Ebu Dukayş ise İrem'in Umman ile Hadramevt arasında olduğunu ifade eder.²⁰²

Resim 4: Âd Kavmine Ait Olabileceği Söylenen Sütunlar

2.4.2.1. Âd Kavminin Özellikleri

Nûh tufanından sonra Allah'ın nimet ve ikramları ile yeryüzüne yayılan insanlar bir zaman sonra başlarına gelen azabın nedenini unutup tekrar isyan ve inkâra sürüklendiler. Allah onlara unuttuklarını hatırlatması için yine kendi içlerinden Hz.

²⁰¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr'üt-Taberî, *Taberî Tefsîri*, çev. Kerîm Aytekin ve Hasan Karakaya, (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996) 9/108.

²⁰² Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l Gayb*, 23/122.

Hûd'u peygamber olarak gönderdi: “Sizi uyarmak için, içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (vahiy) gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılıştaki sizi onlardan güçlü kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.”²⁰³ Âyette geçen بسطة kelimesi geniş imkan manasına gelmektedir.²⁰⁴ Râzî, bu âyette yer alan geniş imkandan kastedilen şeyin onların tek bir ümmet halinde olup kuvvet bakımından birbirlerine denk olması ve aralarında her hangi bir düşmanlığın bulunmamasından kaynaklandığını ifade etmektedir.²⁰⁵ İmâm Mâtürîdî bu âyette Âd Kavminin üç özelliğine işaret olunduğunu söyler.

- Bunlardan ilki Âd Kavminin yaratılış olarak güçlü ve kuvvetli olmalarıdır.²⁰⁶ Zemahşerî, Keşşâf'ta onların boylarının altmış ile yüz dirsek boyunda olduğu rivâyetlerine yer verir.²⁰⁷ Şuarâ Sûresinin 130. âyetinde²⁰⁸ geçen بطش kelimesi, “bir şeyi güç kullanarak sert biçimde almak” manasına gelir.²⁰⁹ Bu ayette, Âd Kavmine verilen güç ve kuvvet nimetlerinin nasıl kötü kullanıldığına işaret vardır.
- Âd Kavminin büyük servet sahibi olmasıdır. Fecr Sûresinde bahsedilen İrem şehri bunun delilidir.²¹⁰ İbn Kuteybe, Âd Kavminin kumların üzerinde yerleşmesine rağmen bölgede bulunan en bereketli topraklara sahip olduklarından bahseder.²¹¹

---

²⁰³ el-A'râf 7/65.

²⁰⁴ El-İsfehânî, Müfredât, 140.

²⁰⁵ Er-Râzî, Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb, 10/480.

²⁰⁶ El-Mâtürîdî, Te'vilâtü'l Kur'an, 5/427.

²⁰⁷ Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/876.

²⁰⁸ “Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız?”

²⁰⁹ El-İsfehânî, Müfredât, 149.

²¹⁰ El-Mâtürîdî, Te'vilâtü'l Kur'an, 5/427.

²¹¹ İbn Kuteybe, el-Ma'ârif, 28.

- Bilgi sahibi olmalarıdır.²¹² Âd Kavmi kumların içinde bir şehir kurabilecek kadar yetenekli ve bilgi sahibiydiler. Ancak kibir ve isyanları onların gerçeği görmesini engelledi: “*Âd ve Semûd kavimleri de öyle. Onların durumlarını meskenlerinin kalıntıları size apaçık gösteriyor. Şeytan onlara, (kötü) işlerini güzel gösterip kendilerini doğru yoldan saptırmıştı; oysa gerçeği görme yeteneğine de sahiplerdi.*”²¹³, “*Bildiğiniz şeyleri size veren, size sürüler, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden Allah’a karşı gelmekten sakının.*”²¹⁴

Âd Kavmine verilen nimetlerden bahseden bir diğer âyet Ahkâf Sûresinin 26. âyetindedir: “*Onlara size vermediğimiz imkanlar verdik; kendilerini kulak, göz ve kalplerle donattık.*” Bu âyette tefsircilerin imkan olarak tercüme ettikleri مَكَّنَّا kelimesi yeryüzüne yerleştirmek manasındadır.²¹⁵ Diğer kavimlere verilmeyip onlara ihsan edilen ilk nimet buldukları konumdur. Kumların ortasında bir medeniyet kurmaları bu duruma işarettir. Âyetin devamında kulak, göz ve kalp nimetlerinin hatırlatılmasını İmâm Mâtürîdî iki şekilde yorumlar. İlki bu mananın kinaye ifade etmesidir. Kulak akla, göz basirete, kalp kuvvete benzetilmiştir. İkinci yorum ise bu organların hakiki mana ile kullanılmış olmasıdır. Bu ayet ile aynı zamanda Mekkeli müşriklere, Âd Kavminin sahip oldukları bu yeteneklerin azabı engellemede bir fayda sağlamadığı gösterilerek bu durumdan ibret almaları istenir.²¹⁶

Âd Kavmi putperest bir kavimdir: “*Dediler ki: Ey Hûd! Bize açık bir mucize getirmedi; biz senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz, biz sana iman edecek de değiliz. ‘Tanrılarımızdan biri senin aklını almış!’ demekten başka söyleyeceğimiz söz yok!*”²¹⁷ İbnu’l Esîr bu putların adlarının Darâ, Damûr ve Hebâ²¹⁸; İbnu’l Kesîr ise

²¹² El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 5/427.

²¹³ el-Ankebût 29/38.

²¹⁴ eş-Şuarâ 26/132-134.

²¹⁵ El-İsfehânî, *Müfredât*, 1008.

²¹⁶ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 13/400-401.

²¹⁷ Hûd 11/53-54.

²¹⁸ İbnu’l Esîr, *el-Kâmil Fi’t-Tarih Tercümesi*, 1/52.

Sad, Samûd ve Herâ olduğunu söyler.²¹⁹ Hûd Peygamber onların putlara tapmalarına karşı: “*Haklarında Allah’ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda mı benimle tartışıyorsunuz?*”²²⁰ diye sorar. Putlara yakıştırılarak konulan hiçbir ismin gerçeği yansıtmadığını ve onların herhangi bir fiil gerçekleştirme kudretine sahip olmadığını ifade eder.

Peygamberlerinin kendilerine ilettikleri hakikati yok sayan Âd Kavmi ahiret hayatını da yalanlamıştır: “*O size, ölüp de toprak ve kemik yığını haline gelmişken tekrar hayat alanına çıkarılacağınızı mı söylüyor? Bu size söylenenler gerçek olmaktan çok çok uzak! Gerçek olan sadece şu yaşadığımız dünya hayatıdır. Ölür ve yaşarız. Bir daha diriltilecek değiliz.*”²²¹

Peygamberlerine asi olan Âd Kavmi güçlerini zalimlik yaparak kullanmışlardır: “*Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız?*”²²² Zemahşerî, âyette zalim zorbalar için kullanılan “cebbâr” kelimesinin öfke ile vuran ve öldüren manasına geldiğini söylemiştir. Hasan Basri’den gelen bir rivâyet ise şöyledir: “Suçlu olup olmadığı konusunda emin olmadan cezalandırmakta acele ediyorsunuz; sonuçları hakkında hiç düşünmüyorsunuz!”²²³ Âd Kavmi kendi kurdukları adalet sistemi ile insanlara zulmetmiş ve haklı-haksız dengesini bozmuşlardır.

Zalimlikte birbirleriyle yarışan Âd Kavmi güçleri ve üstün meziyetleriyle kibirlenip gururlanmışlardır: “*Yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve ‘Bizden daha güçlü kim var?’ dediler.*”²²⁴ Râzî, “büyüklük taslama” ifadesine iki mana verir: burun kıvrırma ve başkalarına hükmedip onları hizmetçi gibi çalıştırma.²²⁵ Kendilerine nimet olarak verilen topraklarda tevhid inancına çağıran peygamberlerini çeşitli ithamlarla yalanlamışlar ve güçlerini mazlumları ezmek için kullanmışlardır.

---

²¹⁹ İbn Kesîr, *Peygamberler Tarihi*, 217.

²²⁰ el-A’râf 7/71.

²²¹ el-Mü’minûn 23/35-37.

²²² eş-Şuarâ 26/130.

²²³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/982.

²²⁴ Fussilet 41/15.

²²⁵ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 19/368.

Âd Kavmi mimaride ilerlemiş bir toplumdur: “Ülkeler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem’e.”²²⁶ Ancak onlar bu ilmi abes işler için kullanmış ve dünya hayatında kalıcı olarak yerleşeceklerini düşünerek büyük binalar yapmışlardır: “Siz boş şeylerle uğraşarak her yüksek yere bir anıt mı dikersiniz? Temelli kalacağınızı umarak büyük konaklar mı yaparsınız?”²²⁷ Mealde “anıt” olarak tercüme edilen اية kelimesi tefsir alimleri tarafından farklı manalar verilerek yorumlanmıştır. Zemahşerî bu kelimeyi “alem” olarak tercüme eder. Âd Kavmi yolculukları esnasında yıldızlara bakarak yollarını bulmalarına rağmen ihtiyaçları olmayan alemler inşa ediyorlardı.²²⁸ Kur’an’da bu yüzden onların yaptıklarını عبث (boş iş) olarak nitelendirir. Râzî ise اية kelimesine “alamet” manası vermiştir. Âd Kavminin övünmek için yüksek yerlere bina inşa etmelerini ve güvercin burçları yapmalarını اية kelimesi olarak ifade etmiştir. İbn Abbâs, Âd Kavminden olan bazı inkârcıların, Hûd Peygambere iman eden müminler ile dalga geçip eğlenmek için yollar üzerinde yüksek yerlere büyük ve şaşalı köşkler yaptıklarını söylemiştir.²²⁹ İmâm Mâtürîdî, اية kelimesine anıt manası verirken عبث kelimesinin ise üç manayı kapsadığını söyler:

- Âd Kavminin ihtiyacı olmayan ve fayda sağlamayan yapıtlar inşa etmesidir.
- İnşa ettikleri yapıları sırf eğlence ve şer işleri için toplantı yeri olarak kullanmalarındır.
- İnsanların uğrak yerlerine yollarını şaşımaları için işaretler koymalarıdır.

Bu üç durumda da yaptıkları iş abestir.²³⁰

Âyetin devamında gelen مصانع kelimesi hem saraylar hem de suların toplandığı havuz demektir.²³¹ Elmalılı Hamdi Yazır مصانع kelimesinin çoğul formatta gelmesini onların sanayide aşırılık yapmaları olarak yorumlar.²³² Ahireti inkâr eden Âd Kavmi, temelli

---

²²⁶ el-Fecr 89/7-8.

²²⁷ eş-Şuarâ 26/128-129.

²²⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/982.

²²⁹ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb*, 19/361.

²³⁰ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'an*, 10/371-372.

²³¹ A.g.e., 372.

²³² Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/119.

kalacaklarını düşündükleri saraylar inşa edip azaptan emin olacaklarını temenni ederek büyüklük taşıyorlardı. O zamanın şartlarıyla yapılan bu saraylar daha öncesinde misli görülmemiş bir yapıya sahipti.²³³

Resim 5: Şehrin Mimari Yapısı

²³³ el-Fecr 89/8.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN HZ. HÛD'UN KİŞİLİĞİ

3.1. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hûd'un Kavmine Tebliği

Peygamberlerin gönderiliş amaçlarından biri olan tebliğ, Allah'tan alınan vahyin insanlara ulaştırılmasıdır.²³⁴ Her peygamber gönderildiği kavimde tebliğ faaliyetini muhakkak yerine getirmiştir. Bu görev peygamberlere Allah tarafından verilmektedir: *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur.”*²³⁵ Allah bu vahyi insanlara ileten peygamberlerine gözetleyici melekler gönderir: *“Allah, bu elçilerin her türlü durumlarını ilmiyle kuşattığı ve her şeyin sayısını belirlediği halde, rablerinin mesajlarını tebliğ ettiklerini ortaya çıkarmak için onların önlerinden ve arkalarından gözcüler gönderir.”*²³⁶

Allah Teâlâ göndereceği peygamberi, tebliğe muhatap olacak toplumun tüm dinamiklerini bilmesi gerektiğinden dolayı o toplumun içinden seçer. Bu durum tarih boyunca hep böyle olmuştur.

Peygamberler kendilerine yöneltilen ithamlara karşı sabretmiş, peygamber oluncaya kadarki dönemde o toplumda güvenilir olarak tanındıklarını hatırlatmışlardır:

- *“Ey kavmim! dedi, ben akılsız değilim, fakat alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben size öğüt veren güvenilir biriyim.”*²³⁷ Âyette “öğüt veren” manasındaki ناصح kelimesini Haddadi, söz ve fiilden kin ve hileyi çıkarmak olarak yorumlar.²³⁸

²³⁴ Mehmet Boynukalın, “Tebliğ”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/218-219.

²³⁵ el-Mâide 5/67.

²³⁶ el-Cin 72/27-28.

²³⁷ el-A'râf 7/67.

²³⁸ Bursevî, *Rûhu'l Beyân*, 6/159.

- *“Ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.”*²³⁹

Her peygamber kavmini ilk olarak tevhide davet etmiştir. Sapkınlık içinde olan kavimlerine ilk müdahale iman üzerinden olmuştur. Hûd Peygamber de Âd Kavmine gönderildiğinde onları Allah’tan başka kulluk ettikleri şeyleri bırakmaya davet etmiştir:

- *“Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?”*²⁴⁰ Âd Kavmi, Nûh tufanında neler olduğunu hâlâ konuşurken, azapla ilgili bilgiler tazeleyen Hûd Peygamber eğer tevhide dönmezlerse onların başlarına gelecek olan benzeri azaptan dolayı uyarılmış ve sakınmalarını istemiştir.
- *“Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; O’ndan başka tanrınız yoktur, siz sadece uydurmaktasınız.”*²⁴¹
- *“Bunların arasından da kendilerine, ‘Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. İsyân etmekten sakınmıyor musunuz?’ diyen bir elçi gönderdik.”*²⁴²
- *“Hani onlara peygamberler gelip (ikna etmek için) her yolu deneyerek, ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyin’ demişlerdi.”*²⁴³
- *“Allah’tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size gelecek büyük bir günün azabından gerçekten korkuyorum.”*²⁴⁴

Hûd Peygamber tevhide davet ederken aynı zamanda kendisine gelen vahye itaat etmelerini de istemiştir. Bu itaat, emir ve yasaklar konusunda muhalefet etmekten kaçınmak ve davette bulunan peygambere uymak konusundadır:²⁴⁵

---

²³⁹ eş-Şuarâ 26/125.

²⁴⁰ el-A’râf 7/65.

²⁴¹ Hûd 11/50.

²⁴² el-Mü’minûn 23/32..

²⁴³ Fussilet 41/14.

²⁴⁴ el-Ahkâf 46/21.

²⁴⁵ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 10/364.

- *“Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.”*²⁴⁶

Peygamberler sonuçtan sorumlu değildir. Onlar sadece kendilerine gelen vahyi insanlara iletmişlerdir. Hûd Peygamber de diğer tüm peygamberler gibi tevhide davet etmiş ve arkasından Allah’a dayanarak müşriklere meydan okumuştur. Bir peygamberin karşısındaki çoğunluğa rağmen tek başına kalabalıklara meydan okuması onun mucizelerindedir. Çünkü ilahi güç tarafından korunacağını farkındadır ve her türlü sonuca karşı Rabbine güvenmiştir.²⁴⁷

- *“Ben, Allah’ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki sizin Allah’ı bırakıp da O’na ortak koştuğunuzdan uzağım. Haydi hepiniz bana tuzak kurun, bana aman vermeyin! Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Çünkü her canlının kontrolü O’nun elindedir. Şüphesiz Rabbimin yolu dosdoğru yoldur. Eğer sırt çevirseniz bilin ki size ulaştırmakla görevli olduğum şeyi size bildirdim.”*²⁴⁸
- *“O peygamber şöyle dedi: ‘Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!’”*²⁴⁹

Hûd Peygamber tevhide davet ettiğinde kavmi iman etmeyince onlara rableri tarafından verilen nimetleri hatırlatmış ve onların bu nimet karşısında şükredip imana dönmelerini istemiştir:

- *“Sizi uyarmak için, içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılıştta sizi onlardan güçlü kıldı. O halde Allah’ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.”*²⁵⁰

---

²⁴⁶ eş-Şuarâ 26/126.

²⁴⁷ Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 3/105.

²⁴⁸ Hûd 11/54-57.

²⁴⁹ el-Mü’minûn 23/39.

²⁵⁰ el-A’râf 7/69.

- *“Bildiğiniz şeyleri size veren, size sürüler, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden Allah’a karşı gelmekten sakının.”*²⁵¹

Hûd Peygamber kendilerine lütfedilen nimetlere karşı adeta sağır kesilen Âd Kavmine, iman etmemeleri halinde başlarına gelecek felaketi haber vermiş ve onların yerine başka bir kavmin gelebileceğini söyleyerek uyarmıştır:

- *“Üzerinize Rabbinizden bir öfke ve gazap inmektedir. Haklarında Allah’ın hiçbir delil indirmedeği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda mı benimle tartışıyorsunuz? Bekleyin öyleyse! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!”*²⁵²
- *“Eğer sırt çevirirseniz bilin ki size ulaştırmakla görevli olduğum şeyi size bildirdim. Rabbin yerinize başka bir kavmi getirebilir. Siz O’na hiçbir engel çıkaramazsınız.”*²⁵³
- *“Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum.”*²⁵⁴
- *“Allah’tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size gelecek büyük bir günün azabından gerçekten korkuyorum”.*²⁵⁵

İman edip tevbe etmeleri halinde ise Allah’ın kendilerine vermiş olduğu güç ve kuvvetin devam edeceğini ve çöl topraklarında yaşamalarını kolaylaştıran yağmurların artarak kendilerine ikram edileceğini müjdelemiştir:

- *“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O’na tevbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın; sakın günahkârlar olup Allah’tan yüz çevirmeyin!”*²⁵⁶ Seyyid Kutup tefsirinde bu âyeti yorumlarken; evrensel yasaların değişmeyeceğini, doğal yasanın işleyişi esnasında onun rahmet mi yoksa azap mı olacağını bilinememesinin bu

---

²⁵¹ eş-Şuarâ 26/132-134.

²⁵² el-A’râf 7/71.

²⁵³ Hûd 11/57.

²⁵⁴ eş-Şuarâ 26/135.

²⁵⁵ el-Ahkâf 46/21.

²⁵⁶ Hûd 11/52.

değişmeyen yasaya aykırı olmayacağını ifade eder.²⁵⁷ Nûh kavmine azap olarak gönderilen yağmur, Âd Kavminin kuvvetine kuvvet katmak için nimet olarak onlara müjdelenmiştir.

Gönderilen her peygamber vahyi insanlara iletme görevini karşılıksız yapmış, bunun ecrini ve mükafatını Allah'tan beklemişlerdir. Nûh peygamberin marangoz, Hûd peygamberin tacir olması²⁵⁸ gibi tüm peygamberler toplum içinde çeşitli işler yaparak geçimini kazanmışlardır. Elmalılı Hamdi Yazır, karşılık beklememe sözünün her peygamber tarafından kullanılan samimi ve ihlaslı bir nasihat olduğunu ifade eder.²⁵⁹ Gelen vahyin insanların kalplerinde daha çok tesirli olabilmesi için ücret beklenmemesi, yapılan hizmetin karşılık umma kirinden arındırılmasına sebep olur.²⁶⁰ Ayrıca karşılık beklemek karşısındaki insan için de yüküdür: “(Resûlüm!) Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar bunun ağırlığı altında mı eziliyorlar?”²⁶¹ Hûd Peygamber de diğer tüm peygamberler gibi karşılık beklemeyerek kavmine tebliğini yapmıştır:

- “Ey kavmim! Bunun karşılığında ben sizden bir ücret istemiyorum; benim hizmetimin karşılığı ancak beni yaratana aittir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”²⁶²
- “Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız alemlerin Rabbine aittir.”²⁶³

Hûd Peygamber, Âd Kavmine yaptığı tebliğin neticesini alamamış, onun tüm uyarı ve müjdelere rağmen kavmi tevhide yönelmemiş ve ona karşı her cihetten mücadele etmişlerdir.

---

²⁵⁷ Seyyid Kutup, *FîZilâl'il-Kur'an*, 3. bs. (İstanbul: Hikmet Yayınevi,1977) 8/205-206.

²⁵⁸ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 23-28.

²⁵⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/599.

²⁶⁰ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb*, 13/52.

²⁶¹ et-Tûr 52/40.

²⁶² Hûd 11/51.

²⁶³ eş-Şuarâ 26/127.

3.2. Âd Kavminin Peygamberlerine İtirazları

Peygamberler geldikleri toplumlarda yerleşik olan batıl inanç ve ahlaki problemlerle mücadele etmiş ve bunun neticesinde çeşitli tepkilerle karşılaşmışlardır. Kimi peygamber iman edenlerle birlikte birçok işkencelere katlanıp hicrete zorlanmış kimi peygamber ise mücadelesinin neticesinde kavmi tarafından şehit edilmiştir. Her şart ve durumda peygamberler o toplumda irşad ve tebliğ vazifesini yerine getirmeye devam etmişlerdir.

Nûh tufanının haberleri kendilerine çok uzak olmamasına rağmen Âd Kavmi de peygamberlerinin kendilerine yaptığı tebliğe karşı çeşitli ithamlarla itiraz etmiş ve atalarının izinden gitme yolunu benimsemişlerdir. Âd Kavmi, peygamberlerine kulak vermek yerine toplumun ileri gelenlerine (ملا) uymuşlardır. Müfredatta, ملا kavramı “bir görüş üzerinde bir araya gelen” manasındadır.²⁶⁴ A’râf Sûresinde yer alan “الملا الذين كفروا” ifadesinde “inkâr eden” diye özellikle belirtilmesinin nedeninin Âd Kavminin ileri gelenlerinin içinde Mersed b. Sa’d gibi imanını gizleyenlerin olduğu gerçeğidir.²⁶⁵ Hz. Hûd’un peygamberliğini inkâr eden ileri gelenler, gerçeği görebilme yeteneğine sahip olmalarına rağmen²⁶⁶ inkârda birleşip asi olmuşlar ve iman edenlere zorbalık yapmışlardır; “İşte Ad! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler; O’nun peygamberlerine asi oldular ve her inatçı zorbanın emrine uydular.”²⁶⁷ “İnatçı zorba” ifadesini Kâdî, “onların büyükleri” olarak yorumlamıştır. Müftî Sa’dî ise bu yoruma şu cümleleri eklemiştir: “Kâdî, cebbârın büyüklenen manasında olduğuna işaret ediyor. Çünkü cebbâr, kendisinin üzerinde kimsenin hakkı olmadığını düşünen demektir. İnat kelimesinde de azgınlık manası vardır.”²⁶⁸ İnatçı zorba önderlerine uyan Âd Kavmi kibirlenmiş, kendilerine gelen peygamberin insan olmasını kabullenememiştir:

---

²⁶⁴ El-İsfehânî, *Müfredât*, 1012.

²⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/874.

²⁶⁶ el-Ankebût 29/38.

²⁶⁷ Hûd 11/58.

²⁶⁸ Bursevî, *Rûhu’l Beyân*, 8/424.

- “Bu elçinin kavminden olup da inkâra sapan, ahirete ulaşmayı yalan sayan, dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz hatırlı kişiler halka şöyle dediler: ‘Bu da olsa olsa sizin gibi sıradan bir insan. Sizin yediğinizden yemekte, içtiğinizden içmektedir. Sizin gibi sıradan bir insana uyacak olursanız o zaman herhalde kaybedenlerden olursunuz.’”²⁶⁹ Seyyid Kutup, peygamberin insan olmasına yönelik itirazların kaynağını, inkâr edenlerin büyüklük taslayan kalplerinin, onları yaratıcıya bağlayan yüce soluktan kopuk olması olarak gösterir.²⁷⁰
- “Hani onlara peygamberler gelip her yolu deneyerek, ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyin’ demişlerdi. Ama onlar, ‘Rabbimiz (buna inanmamızı) isteseydi mutlaka (elçi olarak) melekler gönderirdi. Bu durumda biz sizinle gönderilen şeyin gerçek olduğunu kabul etmiyoruz’ dediler.”²⁷¹

Zalim olma hususunda kendilerinden önceki atalarını takip ettikleri gibi²⁷² putlara inanma ve ahireti inkâr etmede de onları adım adım takip etmişlerdir. Yaşadıkları bu dünyanın bir sonu olduğunu ve ölümle her şeyin yok olacağına inanmışlardır:

- “Dediler ki: ‘Sen bize tek Allah’a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin?’”²⁷³ Zemahşerî, “gelme” fiilinden üç mananın çıkartılabileceğini söylemiştir. İlki, tıpkı Hira’dan Efendimizin ashabının yanına gelmesi gibi Hz. Hûd’un da ibadet için çekildiği yerden kavminin yanına gelmesidir. İkincisi, alay manasındadır. Peygamber olarak gökten melek bekleyen Âd Kavmi: “Bir melek gibi sen de mi bize gökten geldin?” demişlerdir. Sonuncusu ise “gelmek” kelimesinin “yönelme” manasında kullanılmış olmasıdır.²⁷⁴

²⁶⁹ el-Mü’minûn 23/33-34.

²⁷⁰ Kutup, *FîZilâl’il-Kur’an*, 10/322.

²⁷¹ Fussilet 41/14.

²⁷² en-Necm 53/50-52.

²⁷³ el-A’râf 7/70.

²⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/878.

- “Biz senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz, biz sana iman edecek de değiliz.”²⁷⁵
- “O size, ölüp de toprak ve kemik yığını haline gelmişken tekrar hayat alanına çıkarılacağınız mı söylüyor? Bu size söylenen gerçek olmaktan çok çok uzak! Gerçek olan sadece şu yaşadığımız dünya hayatıdır. Ölür ve yaşarız. Bir daha diriltilecek değiliz.”²⁷⁶

Atalarının dinine körü körüne inanıp ahireti inkâr eden Âd Kavmi, nübüvete de iman etmeyip kendi içlerinden gelen Hz. Hûd’u yalancılıkla suçlamışlardır:

- “Gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz.”²⁷⁷ Âyette geçen *لنظنك* ifadesini Hasan el-Basri ve Zeccâc şöyle açıklar: “Onların, Hûd (as)’ı yalanlamaları yakînî bir bilgi üzere değil, zan üzerine olmuştur. Binaenaleyh, onların onu inkâr etmeleri yakînî değil, zannîdir.”²⁷⁸ Bu zannî olarak yalanlamaları da onların kafir olmalarına yetmiştir.
- “O, Allah hakkında sadece yalanlar düzüp koşan bir adamdır. Biz ona inanmıyoruz.”²⁷⁹ Kur’an-ı Kerim’de Âd Kavminin geçtiği âyetlere bakıldığında, Allah’ın adını bir tek O’nun gönderdiği peygamberi yalanlarken kullandıkları görülmektedir.
- “Âd Kavmi de peygamberlerini yalancılıkla suçladılar”.²⁸⁰
- “Bunlardan önce Nûh kavmi, Âd Kavmi, kazıklı Firavun, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı, bütün bu topluluklar ısrarla gerçeği yalanlamışlardı. Hepsi de elçileri yalancılıkla suçladılar, bu yüzden de kendilerini cezalandırmam hak oldu”.²⁸¹

Onu yalanlamakla kalmamışlar aynı zamanda onu akılsızlıkla da suçlamışlardır:

---

²⁷⁵ Hûd 11/53.

²⁷⁶ el-Mü’minûn 23/35-37.

²⁷⁷ el-A’râf 7/66.

²⁷⁸ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 10/478.

²⁷⁹ el-Mü’minûn 23/38.

²⁸⁰ eş-Şuarâ 26/123.

²⁸¹ Sâd 38/12-14.

- “Biz seni kesinlikle bir akılsızlık içinde görüyoruz.”²⁸² Tek kişinin kalabalıklara meydan okumasına ve hiçbir korku alametinin onda bulunmayıp davasından geri adım atmamasına şaşırın Âd Kavmi, bu durumu akılsızlık, çarpılma ya da putların bir cezalandırması olarak yorumluyorlardı. Âyette geçen سفاهة kelimesinin sözlük anlamı beden hafifliğidir. İsfehânî ise bu kelimeyi “Akıl hafifliği” olarak yorumlar ve bu akıl hafifliğinin “din-dünya işleri”nde olduğunu ifade eder.²⁸³ Kur’an’da bazı âyetlerde bu kelime müşriklerin dilinden peygamberlere ve inananlara hakaret için kullanılmaktadır. Bu âyette de yine bu manayı ifade etmektedir. Kelimenin zarf formunda kullanılması, müşriklerin Hûd Peygamberde bu durumun iyice yerleştiğini kastettiklerini göstermek içindir.²⁸⁴
- “Tanrılarımızdan biri senin aklını almış!”²⁸⁵ Zemahşerî, bu âyeti tefsir ederken Âd Kavmi hakkında şu değerlendirmelerde bulunur: “Âd’lıların Hz. Hûd’a verdikleri yukarıdaki cevaplar, onların katı kalpli ve sert tabiatlı, iftira atmaktan korkmayan, nasihate dönüp bakmayan, dizginlenip kolay kolay yola getirilemeyen kimseler olduklarını göstermekte idi. Bu son iddia ise, bunların son derece cahil ve aptal olduklarına delalet etmektedir. Zira bir taş parçasının yardım edip intikam alacağına inanıyorlar; hatta cezalandırdıklarına inandıklarına göre ödüllendirmelerini de mümkün görüyorlardı!”²⁸⁶

Hûd Peygambere atılan iftiraldan birisi de onun mucize getirmediğine dairdir:

- “Dediler ki: ‘Ey Hûd! Bize açık bir mucize getirmedi; biz senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz, biz sana iman edecek değiliz.’”²⁸⁷ Âlûsî,

²⁸² el-A’râf 7/66.

²⁸³ El-İsfehânî, Müfredât, 500.

²⁸⁴ Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/874.

²⁸⁵ Hûd 11/54.

²⁸⁶ Zemahşerî, el-Keşşâf, 3/426.

²⁸⁷ Hûd 11/53.

kendilerine mucize gelmediğini söylemelerinin nedeni olarak onların inatçı ve hakka karşı kör olmalarını göstermiştir.²⁸⁸ Kur'an-ı Kerim'deki bazı âyetlere göre de Âd Kavmine peygamberlerini doğrulayacak deliller gelmiştir: *“Bunlara kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd toplumlarının, İbrâhim'in kavminin, Medyen halkının ve yıkılıp giden beldeler ahalisinin haberleri gelmemiş miydi? Onlara peygamberleri apaçık delillerle geldiler. Demek ki Allah onlara zulmetmiş değildi, asıl onlar kendilerine zulmetmişlerdi.”*²⁸⁹ *“Sizden öncekiler; Nûh, Âd ve Semûd kavimleriyle onlardan sonra gelenler hakkındaki bilgiler size ulaşmadı mı? Onları (tam olarak) ancak Allah bilir. Peygamberleri onlara mucizeler getirdi de ellerini ağzlarına götürüp getirerek, ‘Biz size gönderilene inanmıyoruz, bizi kendisine çağırdığımız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz’ dediler.”*²⁹⁰ Ayrıca Peygamber Efendimiz bu konu ile ilgili şöyle buyurmuştur: *“Peygamberlerden hiçbir peygamber yoktur ki, ona mucizelerden (kendi zamanındakilerden) insanların inandıkları kadar verilmiş olmasın.”*²⁹¹ Âyet ve hadislere bakıldığında Âd Kavminin diğer attıkları tüm iftiralar gibi bu iddia da asılsızdır. Ancak Hûd Peygambere nasıl bir mucize verildiği hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Seyyid Kutup, ona verilen mucizenin olağanüstü olmadığını, bunun nedeninin ise zaman olarak tufan olayına yakın olduğundan kaynaklandığını söyler.²⁹²

Âd Kavmi, ilahi çağrıya kulak vermemiş, peygamberlerine çeşitli iftiralar atmış ve üzerlerine gelecek azabın hemen gelmesini istemişlerdir. Dünya hayatının süsüne aldandıklarından dolayı bu azap onlara çok uzak görünmüştür:

- *“Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğin (azabı) getir!”*²⁹³

---

²⁸⁸ Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 3/104.

²⁸⁹ et-Tevbe 9/70.

²⁹⁰ İbrâhîm 14/9.

²⁹¹ Buhârî, “Kur'an'ın Üstünlükleri”, 1 (3).

²⁹² Kutup, *FîZilâl'il-Kur'an*, 9/35-36.

²⁹³ el-A'râf 7/70.

- “Onlar, (alaycı bir tavırdaki), ‘Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen şimdi ver!’ dediler.”²⁹⁴
- “Sen bizi ilahlarımızdan uzaklaştırmak için mi geldin? Doğru söylüyorsan tehdidini hemen gerçekleştir.”²⁹⁵

Âd Kavmi iki taraflı mücadelenin sona ermeyeceğini anlayınca Peygamberlerine şöyle seslenmiştir: “Sen öğüt versen de vermesen de bizce birdir. Bu öncekilerin tuttuğu yoldan başkası değildir. Bu yüzden azaba uğratılacak da değiliz.”²⁹⁶

Sonunda gelmesini ummadıkları ve bu yüzden alaya alarak çağırdıkları azap onları bulmuş ve helak olan tüm kavimler gibi onlar da insanlık tarihi için örnek haline gelmişlerdir.

3.2.1. Âd Kavminin Helak Olması

Âd Kavmi peygamberlerini yalanlamaya ve ona karşı iftiralarda bulunmaya devam edince dillere destan olan İrem bağlarının pınarları kuruyup kıtlık baş gösterdi. O zamanın bir adeti, insanlar bir sıkıntıya düşünce Mekke’ye gider adaklarda bulunurlardı. Âd Kavmi de içlerinden üç kişiyi temsilci seçip Mekke’ye gönderdiler. Ancak bu temsilciler memleketlerine dönmeden azap Âd Kavmine ulaştı.²⁹⁷

Hûd peygamber kavmine sesinin ulaşmayacağını anlayınca; “Üzerinize Rabbinizden bir öfke ve azap inmektedir”²⁹⁸ dedi ve ilahi azabın yakın zamanda kendilerine geleceğini haber verdi. Âyette “öfke” olarak mana verilen رجس kelimesi yardımdan ve başarıya ulaşmaktan mahrum bırakmak manasındadır.²⁹⁹ Fahreddin Râzî ise bu kelimenin Kur’an’da diğer kullanımlarını örnek göstererek şu manayı vermektedir: “Üzerinize Allah’tan, küfre ülfet edişiniz ve azgınlıktaki ısrarınızdan dolayı, Allah’ın sizi kendi haline bırakma cezası olmak üzere, kalplerinizde bir kir ve pas meydana

²⁹⁴ Sâd 38/16.

²⁹⁵ el-Ahkâf 46/22.

²⁹⁶ eş-Şuarâ 26/135-137.

²⁹⁷ Taberî, *Târih-i Taberî*, 154.

²⁹⁸ el-A’râf 7/71.

²⁹⁹ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 5/429.

geldi.”³⁰⁰ Âd Kavmi ise kendilerinde var olan kalp katılığına farkına varamamış, kılığın çözümünü ise Mekke’ye giden temsilcilerde aramışlardı. İlahi vahiy ise Peygamberine sabretmesini, yakında onların pişman olacaklarını buyurmuştur: “*Pek yakında onlar mutlaka pişman olacaklar.*”³⁰¹

Kur’an-ı Kerim’de geçmiş kavimlerin bahsedildiği ayetlerde, bu kavimlerin başlarına gelen azapların zamanı ve kaç gün sürdüğü hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak Âd Kavminin helakının kaç gün sürdüğü âyetlerle açıklanmıştır. Âd Kavminin azabı kesinleşince Kur’an’ın ifadesiyle uğursuz/kara günlerde³⁰² (في أيام نحسات) ve uğursuzluğu devamlı bir günde³⁰³ (في يوم نحس مستمر) helak olmuşlardır. Bu âyetlerde geçen “uğursuz” kelimesi kelimelerin ifadesi ile zati değil, izafidir. Yani bu günler iman etmeyenler için uğursuz sayılabilecekken aynı durum iman edenler için geçerli değildir.³⁰⁴ Fahrettin Râzî, “Tozlu, topraklı; neredeyse hiçbir şeyin görülemediği, hiçbir tasarrufta bulunulamayan” günler olarak mana vermiştir.³⁰⁵

Azabın gerçekleşeceği bu günler gelince Âd Kavmi gökte bir bulut görünce yağmur geleceği ümidiyle sevinmişlerdir: “*Felaketi vadilerine yönelmiş, ufku kaplayan bir bulut olarak görünce, ‘İşte bize yağmur getirecek bir bulut’ dediler.*”³⁰⁶ Ancak gerçek, bekledikleri gibi olmadı. (Bu bulut “عارضاً”, Ebu Zeyd’e göre gökyüzünün çeşitli bölgelerinde bir görünüp bir kaybolan bir buluttur.³⁰⁷ Zemahşerî ise bu bulutun semanın ufkunu enlemesine kaplayan bir bulut olduğunu ifade eder.³⁰⁸) Gördüklerini yağmur bulutu sanan inkârcıların sevinçleri uzun sürmedi, önce onları korkunç bir ses yakaladı: “*Nitekim kaçınılmaz bir akıbet olarak onları o korkunç ses*

---

³⁰⁰ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 10/483.

³⁰¹ el-Mü’minûn 23/40.

³⁰² Fussilet 41/16.

³⁰³ el-Kamer 54/19.

³⁰⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6/611.

³⁰⁵ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 19/370.

³⁰⁶ el-Ahkâf 46/24-25.

³⁰⁷ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 20/46.

³⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/174.

yakalayiverdi.”³⁰⁹ Ardından her şeyi silip süpüren dondurucu rüzgar onları sel süprüntüsü haline çevirdi: “İçinde acılı azap bulunan, Rabbinin emri ile her şeyi silip süpüren bir rüzgar! Sonunda sadece evlerinin kalıntılarının görüldüğü bir hale geldiler.”³¹⁰ “Böylece sel süprüntüsüne çevirdik onları!”³¹¹

Azap olarak gelen bu rüzgarın nasıl olduğu Kur’an’ı Kerim’in farklı âyetlerinde açıklanır:

- Dondurucu bir rüzgar (ريحا صرصرا)³¹²: Zemahşerî صرصر kelimesinin “uğuldayan bir fırtına” olduğunu söyler. صر kelimesinin tekrarlanarak oluşturulması o kelimeye “bir araya toplayan, insanı ele geçiren” soğuk manasını katmıştır.³¹³ Fahrettin Râzî, bu kelime hakkında iki görüş olduğunu ifade eder. İlki, sesli ve gürültülü esen fırtına manasındadır. İkincisi ise soğuğu ile yakan dondurucu rüzgar manasındadır. Peygamberimizin bir hadisine göre صرصر azap rüzgarıdır.³¹⁴ İbn Abbâs bu azap rüzgarı hakkında şöyle demiştir: “Allah Teâlâ o kasırgayı, gökten bir parmak deliği miktarınca gönderdi ve eğer daha ziyade olsaydı, bütün yaratıklar ölür, giderdi.”³¹⁵ Parmak deliği kadar olan bu azap bir kavmi helak etmeye yetmiştir.
- İçinde acılı azap bulunan, Rabbinin emri ile her şeyi silip süpüren bir rüzgar (ريح فيها عذاب اليم تدمر كل شيء بامر ربها)³¹⁶: Azap yüklü bu rüzgar Rabbin emri ile önüne gelen her şeyi yer ile gök arasında uçurup fırlatmıştır. Bunu gören insanlar evlerine kaçıp kapılarını kilitlemiş ancak rüzgar evlerinin kapılarını söküp onları yere çarpmış ve helak etmiştir.³¹⁷

³⁰⁹ el-Mü’minûn 23/41.

³¹⁰ Ahkâf 46/24-25.

³¹¹ el-Mü’minûn 23/41.

³¹² Fussilet 41/16, Kamer 54/19.

³¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/1110.

³¹⁴ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l Gayb*, 19/369-370.

³¹⁵ Taberî, *Târih-i Taberî*, 160.

³¹⁶ el-Ahkâf 46/24.

³¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/1496.

- Silip süpüren rüzgar (الرياح العقيم)³¹⁸: Bu rüzgarın özelliği onun aşılıyıcı rüzgar olmayıp kısır olmasıdır. Bu yüzden çocuğu olmayan kadın ve erkeğe عقيم denir. Kısır olan bu rüzgarda hiçbir fayda ve bereket yoktur. Aynı zamanda batı (debûr) rüzgarı olarak da adlandırılır.³¹⁹ Peygamberimiz bir hadisinde: “*Ben sabâ rüzgarı ile nusret olundum. Âd Kavmi ise debûr rüzgarıyla helak olundu*” buyurmuştur.³²⁰ Âyetin devamında, “*Üzerinden geçtiği hiçbir şeyi bırakmıyor, kül edip savuruyordu*” buyrulmuştur. رميم kelimesi İbn Abbâs’a göre yok olup çürüyen şey, Süddî’ye göre ise ufalanmış toprak ve kül demektir.³²¹
- Dehşetli bir kasırğa (بريح صرصر عاتية)³²²: عاتية kelimesi “esmesi şiddetli olan” manasındadır.³²³ Kelimenin kök manası ise “asi olmak, itaat etmemektir”. Bu sebeple âyette bu kelimeye “esme esnasında haddi ve sınırı aşan” manası verilmiştir.³²⁴ İbn Abbâs bu âyeti tefsir ederken şunları söylemiştir: “*Allah, hangi rüzgarı gönderdiyse onu bir ölçüyle göndermiştir. Ancak Âd Kavmi bunun dışındadır. Âd gününde de rüzgar kabına sığmamış, Âd Kavmi de ona karşı bir şey yapamamıştır*”.³²⁵

Yaratılıştta güçlü olan Âd Kavmi aralıksız esen bu kasırğanın etkisi ile sağa sola koşturmuş ve evlerine saklanmış ancak bir fayda vermemiştir. Kasırğa, azaptan kaçmaya çalışan Âd Kavmini havada savurup birbirlerine çarpmış, eklem yerlerinden çekip koparmıştır. Başsız kalan gövdeler tıpkı hurma kütükleri gibi³²⁶ yere

³¹⁸ ez-Zâriyât 51/41.

³¹⁹ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 14/170.

³²⁰ Buhârî, “Enbiyâ”, 9 (18).

³²¹ Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 6/175.

³²² el-Hâkka 69/6.

³²³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/884.

³²⁴ Bursevî, *Rûhu’l Beyân*, 22/178.

³²⁵ Sâbûnî, *Tefsîrlerin Özü*, 7/41.

³²⁶ el-Kamer 54/20, el-Hâkka 69/7.

serilmiştir.³²⁷ Allah bu azabı, “*Ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine*”³²⁸ göndermiştir. *مستمر* ve *حسوما* kelimeleri bu azabın durmadan kesintisiz devam ettiğini ifade etmektedir. Âd Kavminden geriye hiçbir şey kalmamış; “*Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?*” buyrulmuş dünyada misli olmayan bir kavmin hakkı inkârları neticesinde uğradıkları hazin son insanların ibret nazarına sunulmuştur. İnkâr etmelerinden dolayı gerek bu dünyada gerekse ahirette lanete düşmüşlerdir.³²⁹ Hz. Peygamberin yağmur bulutu gördüğünde endişelendiğini gören Hz. Aişe bunun sebebini sormuş, Efendimiz de şöyle buyurarak cevap vermiştir: “*Ya Aişe! Bu bulutun içinde azap olmadığını kim temin edebilir? Vaktiyle Âd Kavmi rüzgarla azap olunmuştu da onlar bu bulutu yağmur bulutu sanarak, ‘Şu gökyüzünü kaplayan bulut bize yağmur yağdıracak!’ demişlerdi.*”³³⁰

Hz. Hûd ve iman edenler bu gelen azabı hissetmemiş ve Allah’ın rahmetiyle kurtulmuşlardır: “*Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalan sayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.*”³³¹ Elmalılı Hamdi Yazır bu âyetteki rahmet kelimesi ile kastedilen şeyin “iman nimetine hidâyet etmek ve muvaffak kılmak”³³² olduğunu söylemiştir. Âyette iki defa “kurtardık” kelimesinin geçmesinin sebebi ise iman edenlerin hem kavimlerinin başına gelen azaptan hem de ahiretteki şiddetli azaptan kurtarıldığının müjdelenmiş olmasıdır. Zemahşerî Hz. Hûd’a iman edenlerin sayısının 4000 kişi olduğunu ifade etmiştir.³³³

Âd Kavmi kendisine verilen güç, mal ve dünya nimetlerini kendilerinden bilip büyüklenince Allah onlara bir uyarıcı göndermiş ancak inkârcıların tavırları değişmemiş aksine azgınlıkları ve zorbalıkları artarak devam etmiştir. Haklarında azap vaki olunca artık hiçbir pişmanlık fayda vermemiş, alaya aldıkları o azap onları en

³²⁷ El-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’an*, 14/260.

³²⁸ el-Hâkka 69/7.

³²⁹ Hûd 11/60.

³³⁰ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, 7/75.

³³¹ el-A’râf 7/72, Hûd 11/58.

³³² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4/601.

³³³ Ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/430.

güvendikleri alan olan evlerinden çıkarıp yakalamıştır. Büyüklendikleri her şey sekiz günün sonunda yok olmuş, dünyada böbürlendikleri ne varsa sel süprütüsüne dönmüş ve değersizleşmiştir. Daha önce hiçbir kutsal kitapta anlatılmayan bu kıssa Kur'an'ın anlatımı ile insanların ibret nazarına sunulmuştur: “Doğrusu bu anlatılanlarda büyük bir ibret vardır ama çokları inanmazlar.”³³⁴

3.3. Manevi Danışmanlık Açısından Hz. Hûd'un Kişiliği

Yeryüzüne halife olarak gönderilen insan zamanla kendisine yüklenen bu sorumluluğu unutmuş ve batıla meyletmiştir. Allah, onları hakka davet edecek peygamberler göndermiş, bu peygamberler onlara vazifelerini hatırlatmış ve tevhide yönlendirmiştir. Nübüvvetin tamamlandığı asrımızda ise insanlara doğru yolu göstermeyi vazife bilen manevi danışmanlar için peygamberler çok güzel örnektir. Bu yüzden Kur'an'ı Kerîm'de anlatılan peygamber kıssalarından sonra; “Bunlarda akıl sahipleri için ibretler vardır” cümlesi sık sık kullanılmıştır.

Dünyalık nimetlerin kendisini kibre götürdüğü zalim ve zorba Âd Kavmine karşı Hz. Hûd'un tebliği, bugün benzer özelliklerde olan insanlar ile muhatap olan manevi danışmanlar için pek çok açıdan değerlendirmeye değerdir. Tezin bu bölümünde Hz. Hûd'un kişilik yapısı referans alınarak bir manevi danışmanda bulunması gereken özellikler incelenecektir.

3.3.1. Sağlam Bir İnanca Sahip Olması

Peygamberler getirdikleri dinin temsilcileridir. İnsanlar dini yaşarken rol model olarak peygamberleri örnek alırlar. Bu yüzden tevhid konusunda bilgisiz olan halkı irşad etmek peygamberlerin görevlerindedir. Hûd Peygamberden bahseden âyetlere bakıldığında da putlara tapan kavmini ilk olarak bu konuda uyarılmış ve onları tevhide davet etmiştir.³³⁵ Bıkmadan usanmadan, kendisine söylenen hakaretlere aldırmandan, kavminin karşısına her çıktığında onları tevhide çağırılmış ve yaptıklarının akli olarak fitrata uymadığını, kendilerini nimetle donatan, uçsuz çöllerde kendilerine İrem

---

³³⁴ eş-Şuarâ 26/139.

³³⁵ el-A'râf 7/65, Hûd 11/50, el-Mü'minûn 23/32, Fussilet 41/14, el-Ahkâf 46/21.

bağlarını bahşeden Allah'tan sakınmalarını istemiştir. Hûd Peygamberden bahsedilen sûrelerin özellikle Mekkî olması Mekkelilere verdiği mesaj açısından önemlidir. Mekkeliler de tıpkı Âd Kavmi gibi Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlere³³⁶ rağmen vahyin iletmediği mesaja karşı gelmiş ve Efendimizin tevhid çağrısını kabul etmemişlerdir.

Peygamberler sağlam bir inanca sahip olduklarından dolayı kavimlerinin karşısına tereddütsüz ve emin bir şekilde çıkabilmişlerdir. Bu mirasın temsilcileri olan manevi danışmanların da öncelikle kendileri sağlam bir inanca sahip olması gerekmektedir. Bugün insanların yaşadıkları krizin nedeninin “Tevhid inancının bozulmuş olması” olarak gören Mustafa Merter, bu bozulmuşluk hakkında bir durum tespitinde bulunur: “Bu tevhid katliamının neticesinde kendi iç tevhidini de yitiren insan, dünyasını da dağıtmaya başlar. Bugün gördüğümüz çevre kirliliğinin, ekolojik felaketin asıl sebebi de budur.” Toplumda yer alan krizlerin temeli tevhitten uzaklaşmaktır.³³⁷ Manevi danışmanlar işte bu bozulmuşluk ile mücadele etmeli, insanları fitrata uygun davranmaya yani tevhide yönlendirmelidir. Özellikle teknolojinin gelişmesi ile yaygınlaşan belli akımların yaydıkları batıl görüş ve fikirlerden haberdar olmalı ve onlara karşı tedbirli olmalıdır. Doğru ve ikna edici argümanlarla Kitap ve sünnetin ışığında akıllarda yer alan sorulara cevap verebilmelidir.

3.3.2. Muhatapları İçin En Uygun Olan Üsluba Sahip Olması

Peygamberler insanlar ile sürekli muhatap olduklarından dolayı kullandıkları üslup son derece önemlidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et*”³³⁸ buyrulurken davetteki usulün nasıl olması gerektiği hakkında bilgi verilmiştir. Allah Teala, Firavun gibi zalim bir inkârcıya giderken bile peygamberinin “Yumuşak ve tatlı söz”³³⁹ ile tebliğ yapmasını istemiş ve onu bu konuda uyarmıştır.

---

³³⁶ Bk. Kureyş Suresi.

³³⁷ Taha Burak Toprak (ed.), *İslam Düşüncesinde Psikoloji ve Psikoterapi*, 2. bs. (İstanbul: Muhit Kitap, 2021), 238-239.

³³⁸ en-Nahl 16/125.

³³⁹ Tâhâ 20/44.

Hız. Hûd'un tebliğ metoduna bakıldığında zorba ve inatçı olan kavmine karşı nasıl hoşgörü gösterip sabrı kuşandığı görülmektedir. Kendisine "beyinsiz ve yalancı" diyerek hakaret eden kavmine; "Ben akılsız değilim. Ben sizin için güvenilir bir elçiyim"³⁴⁰ buyurarak cümlelerindeki hatayı doğru söz ile düzeltmiş ve kendisinin güvenilir bir insan olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca kendisini; "öğüt veren"³⁴¹ olarak tanımlamış ve toplumun kendisine attığı hiçbir iftirayı kabul etmeyerek yanlış sözü doğrusu ile düzeltmiştir. Bu âyette ناصح kelimesinin ism-i fâil formatında kullanılması Hûd Peygamberin kavmine nasihat etmede azimli ve sebatkar olduğuna işaret eder. Kendini tanıttıktan sonra; "Ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim"³⁴² diyerek kendisini yüce bir makam tarafından gönderildiğini söyleyerek övmesi, kişinin gerektiğinde kendini övmesinin caiz olduğuna delalet eder.³⁴³ Âd kavminin dünya sevgisine, aşırı lükse kaçıp israfa yönelmelerine karşı Hız. Hûd onlara, dünyada kurdukları bu düzenin bir gün yok olacağını anlatmış ve Nûh Peygamberin kavminin başına gelenleri hatırlatmıştır.

Hûd Peygamberin muhatap olduğu kavme bakıldığında ise dünya hayatına hiç ölmeyecekmiş gibi sarılan, boş işlerle uğraşıp insanlar üzerinde hakimiyet kuran, kibirli ve zorba insanlar olduğu görülmektedir. Onların zorba olmalarını sağlayan dünyada elde ettikleri güçleri ve bu gücün onlara getirdikleri kibirdir. Nefislerinde var olan kibirleri hakkı kabul etmemeye ve peygamberlerine itaat etmemeye sebebiyet vermiştir. Kibir hastalığında tedavi, kişinin kendisine verilen nimetlerin geçici olduğunu ve o nimetlerin her an ondan alınacağını düşünmesi ile olur.³⁴⁴ Hûd Peygamber de kavmine tebliğ yaparken öncelikle inkâr etmeye devam etmeleri halinde büyüklendikleri malların sebebi olan suyun kesileceğini söylemiş ve ileride gelecek azap konusunda uyarılmış, ardından kavmini kibrin bir diğer tedavisi olan tövbeye

³⁴⁰ el-A'râf 7/67-68, Hûd 11/54-55.

³⁴¹ el-A'râf 7/68.

³⁴² el-A'râf 7/67.

³⁴³ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb*, 10/479.

³⁴⁴ İmâm Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*, çev. Ahmet Serdaroğlu, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2019), 6/439.

yönelmiştir.³⁴⁵ Eğer tövbe ile Allah'a döner ve hatalarından vazgeçerlerse de kendilerine verilen nimetlerin artarak devam edeceğini müjdelemiştir. Seyyid Kutup, Âd Kavmine verilen nimetlerden; “Bol bol yağmur yağdırma”, “Güce güç katma” ve kendilerinden istenen “Tevbe” hakkındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar:

*Allah'a yönelmekle “kuvvet artışı” arasındaki ilişki oldukça direkt ve kolay kavranır niteliktedir. Çünkü temiz kalp ve ameli salih tevbe ederek iyi amel işleyen kimseleri kuvvetlendirebilir. Bedenlerinin gücünü artırır. Sıhhatlerini temin eder. Çünkü aşırı derecede yemezler ve anormal hareketler yapmazlar. Vicdan huzuruna sahip olduklarından, sinirleri sakin olur, Allah'a güvenerek huzur ve güven içerisinde bulunurlar.*³⁴⁶

Manevi danışmanın insanlar ile iletişimde nasıl bir üslup sergilemesi gerektiği peygamber hayatlarında çok güzel anlatılmıştır. İlk dikkat edilmesi gereken şey muhatabına yönelik kullanılacak sözün en güzeli olmasıdır. Nitekim Allah Teala: “Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca”³⁴⁷ benzetmiştir. Mesnevî’de geçen; “Söz vardır, keskin kılıç gibidir; söz vardır, ilkbahar mevsimi gibidir” cümlesi kullanılan ifadelerin insanın karşısındakini nasıl etkilediği hakkında güzel bir benzetmedir.³⁴⁸ Bununla birlikte muhataba söylenecek güzel söz onun kalbine atılan bir tohumdur. Zamanı geldiğinde ve gerekli şartlar sağlandığında bu tohum meyvesini verecektir. Kullanılacak cümleler ne sadece uyarı tarzında olup korkutmalı; ne de sürekli müjdeleyici tarzda olup rahatlatmalı; tam orta yollu olmalıdır. Ayrıca danışmanın ifadeleri, muhatabın içinde bulunduğu duruma uygun çözümleri üretebilmelidir. Hûd Peygamberin kavminin kibir problemine karşı onları tövbeye yönlendirmesi bu duruma örnektir. Söylenilen söz kadar o sözün nasıl söylendiği de önemlidir. Manevi danışman, söyleyeceği sözü hoşgörülü ve merhamet ile söylemeli ve muhatabın sergileyeceği olumsuz hal ve tutumlardan etkilenmemelidir. Danışman, manevi olarak yardıma ihtiyacı olduğu bilinciyle danışanına şefkat göstermelidir.

---

³⁴⁵ Hûd 11/52.

³⁴⁶ Kutup, *FiZilâl’il-Kur’an*, 10/205.

³⁴⁷ İbrâhîm 14/24

³⁴⁸ Mevlânâ, *Mesnevî Tercümesi*, 3/37.

3.3.3. Cesaretli Olması

Peygamberler ilahi vahyi aldıklarında yalnızlardır. Tebliğe başladıklarında aileleri ve kabileleri ya onlara destek olup yanlarında yer alır, ya da onlara karşı çıkıp mücadele ederler. Her iki durumda da peygamberler mücadele ederken geri adım atmazlar ve kendilerine verilen bu vazifeden kaçmazlar. Sonunda yurtlarından çıkarılıp hicrete zorlanma veya öldürülme olsa dahi vahyi insanlara ulaştırmakta tereddüt etmezler. Hûd Peygamber de kendisine verilen tebliğ vazifesini kavmine iletmiş ancak onların itirazları ile karşılaşmıştır. Kavminin her türlü itirazlarına hakkı söyleyerek cevap vermiş, iftiralarına karşı ise sabredip mücadeleye devam etmiştir. İnatçı ve zalim bir kavim olan Âd Kavmine karşı Hûd Peygamber meydan okuyarak onları buldukları durumdan kurtarmak istemiş ve kendisine gelen vahyi cesaretle onlara iletmiştir. Beyzâvi ve Hâzîn, Hz. Hûd'un meydan okumasının neticesinde Âd Kavminin güç ve kuvvetine rağmen hiçbir şey yapamayıp tebliğine engel olamamasının onun nübüvvetine delalet eden mucizelerinden olduğunu söylerler.³⁴⁹

Yaşadığı süre boyunca insan, nefesine hoş gelen ve kendisini dünyaya bağlayan şeylerle muhatap olur. Masiyetle çevrelenen danışanına yol gösterici bir rehber olabilmesi için manevi danışmanların hakkı cesaret ile söylemesi ve “Hiç kimsenin kınamasından korkmaması” gerekir.³⁵⁰ Danışanının hayatında terakki edebilmesi için cesur adımlar atmasını teşvik etmelidir. Çünkü tarihe mührünü vuran yenilikçi fikirler cesurca atılan ilk adımın neticesidir.

3.3.4. Azimli ve Kararlı Olması

Âd Kavmi kendilerinden önceki halkın başına gelen tufanın izlerini hafızalarından çabuk silmiş ve kendilerine güç ve kudret veren yaratıcılarını inkâr etmişlerdir. Toplumun önde gelenleri yani meleler insanlar üzerinde tahakküm kurmuş ve onlara zulmetmişlerdir. Kendileri içinden peygamber olarak seçilen Hz. Hûd zorba halkı ile mücadele etmiş ve onların iman etmesi için her yolu denemiştir. Hûd Peygamberin

---

³⁴⁹ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Hazreti İbrâhîm Yûsuf Yûnus Hûd*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 1984), 119.

³⁵⁰ el-Mâide 5/54.

tebliği Kur'an-ı Kerim'de anlatılırken *من بين أيديهم و من خلفهم* “önlerinden ve arkalarından”³⁵¹ ifadesi kullanılır.³⁵² Hûd Peygamber, kavminin hidâyeti için her cihetten tebliğ yapan ve onları bir an kendi nefisleri ile bırakmamaya gayret eden mücadelecî bir liderdir. Toplumun ileri gelenlerine buldukları üstün konum sebebiyle ayrıcalıklı davranmamış, tebliğini toplumun her kesimine aynı azim ve kararlılıkla iletmiştir. Fakat kavmi inatlarından vazgeçmemiş ve kendileri için azimle mücadele eden peygamberlerinin gayretlerini boşa çıkarmıştır.

Davetlerinde azimli ve kararlı olmaları peygamberlerin ortak kişilik özelliklerindedir. Kavimlerinin iman etmeleri onlara tüm dünyadan sevimli gelmiştir. Bu yüzden hedeflerine ulaşmak için üstün çaba göstermişler ve karşılarındakilerin engellemelerine boyun eğmemişlerdir. Tebliğlerinden netice alamadıkları zaman derin elem ve keder duyarlar: *“İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin.”*³⁵³ Âyette geçen *بأخ* kelimesi üzüntüden kişinin kendisini öldürmesidir.³⁵⁴

Manevi danışmanların, hakikate gözlerini kapatıp direnç gösteren insanlara karşı göstermesi gereken tutum azim ve kararlılık ile yollarına devam etmektir. Hizmetini sürdürdüğü alanlarda; kendisinden yardım istensin ya da istenmesin, kapıyı çalan ilk kişi o olmalıdır. Peygamber hayatları bizlere bunu öğretir. Onlar gelmeye gitmişler, ilgi göstermişler, üzüntülü veya sevinçli anlarında yanlarında olmuşlardır.

3.3.5. Sabırlı Olması

Eşref-i mahlûkât olarak yaratılan insan yeryüzüne halife olarak gönderilmiş ve doğru yoldan sapmaması istenmiştir. İnsandan istenilen bu imanî-amelî meseleler ve imtihanlar nefsi itibariyle kendisine zor gelmiştir. Dünya hayatının bu zorlayıcı unsurları karşısında peygamberler başlarına gelen her türlü sıkıntıya sabretmişlerdir: *“Onlar (peygamberler), yalancılıkla itham edilmelerine ve eziyete uğramalarına*

---

³⁵¹ Fussilet 41/14.

³⁵² Bu ifade Kur'an'da bu âyetin dışında A'râf Sûresinin 17. âyetinde, şeytanın insanlara önlerinden ve arkalarından vesvese vermesi için kullanılır.

³⁵³ eş-Şuarâ 26/3.

³⁵⁴ El-İsfehânî, *Müfredât*, 122.

rağmen sabrettiler; sonunda yardımımız onlara yetti.”³⁵⁵ Allah Teâlâ; iman edenlerden kendilerine yardımın ulaşması için sabrı kuşanmalarını istemiş³⁵⁶ ve bununla birlikte sabrın azmi gerektiren bir iş olduğunu³⁵⁷ buyurarak karşılığında sayısız mükafat vereceğini müjdelemiştir.³⁵⁸ Ayrıca O’nun sabredenler ile birlikte olduğunu³⁵⁹ buyurması inananlar için çok büyük bir motivasyondur.

Tüm peygamberler gibi Hz. Hûd da zorba kavminin yaptığı eziyetlere karşı sabretmiş ve onlara azap gelene kadar tebliğini yapmaya devam etmiştir. Kavmi mâlâyânî işler ile meşgul olurken bile onlara hakikat ile meydan okumaktan vazgeçmemiş, temelli kalacaklarını zannettikleri bu dünyadan bir gün gideceklerini hatırlatmıştır.³⁶⁰ Peygamberlerini alaya alıp zulümlerinin şiddetini arttıran Âd Kavmine karşı inananlar sabredip Allah’tan yardım dilemişlerdir. Nihâyetinde Allah, zalimleri daha önceden görülmemiş bir azap ile helak etmiş ve sabreden kullarını onların ellerinden kurtarıp rahmeti ile kuşatmıştır.

Sabrın karakter gelişimine olumlu etkisi vardır. Kişinin karakterini ve iradesini güçlendirip dayanıklılığını arttırır. Mesnevî’de geçen şu sözler bu durumu çok güzel özetler:

*Ayın karanlık geceden kaçmaması, sabretmesi, onu nurlandırır, aydınlatır. Gülün dikenin arkadaşlığına katlanması, sabretmesi de, ona çok güzel bir koku, latif bir renk verir. Sütün ana karnında, kan içinde, pislik içinde sabretmesi, onu deve yavrusuna gıda yapmıştır. Bütün peygamberlerin, kendilerine inanmayanların ezalarına, cefalarına katlanmaları, sabretmeleri onları Hakk’ın has kulları yapmış, zaferler kazanmış manevi sultanlar haline getirmiştir.*³⁶¹

---

³⁵⁵ el-En’âm 6/34.

³⁵⁶ el-Bakara 2/45-153.

³⁵⁷ Âl-i İmrân 3 /186, eş-Şûrâ 42/43.

³⁵⁸ el-Furkân 25/75, el-Kasas 28/54, el-İnsân 76/12.

³⁵⁹ el-Enfâl 8/46.

³⁶⁰ eş-Şuarâ 26/128-131.

³⁶¹ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî Tercümesi*, 6/120-121.

Peygamberler bu yüzden hayatları boyunca her durum ile imtihana tabi tutulmuş ve sabrederek kavimlerine rol model olmuşlardır. Aynı zamanda sabır kendisi için takdir edilene rıza göstermektir. Kişi sabrederek rıza makamına ulaşır.

İmâm Gazâlî, sabrı dini duygular ile şehevî duyguların birbirleriyle çarpışması olarak yorumlar.³⁶² Manevi danışmanların, yapması gereken dini duyguların galip gelip şehevî duyguların zayıf düşmesi için danışanına yardım etmektir. Danışman, yaşanan şu hız çağında istediklerinin hemen ve hızlıca ellerinde olmasını isteyen insanlara, amaçları ve hedefleri için sabretmeyi telkin etmelidir. Sabrederek kavuşacağı mükafatları ona anlatmalı ve ileride yaşayacağı o güzel anları hayal ettirmelidir.³⁶³ Nitekim Peygamberler de dünya hayatının imtihanları ile mücadele eden kavimlerini ahirette varacakları makamları onlara anlatarak onları manen huzura kavuşturmuşlardır.

3.3.6. Tevekkül ve Teslimiyet Sahibi Olması

Teslimiyet; Allah'ın emrine boyun eğip itaat etmek ve kazayı rıza ile karşılamaktır. Teslim olan kişinin başına hangi imtihan gelirse gelsin içte ya da dışta bir değişim olmaz, sabit olur.³⁶⁴ Teslimiyet Kur'an'da övülen davranışlardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de bir müminin yaratıcısına teslim olması ile en sağlam kulpa yapıştığı buyrulur.³⁶⁵ Hasan-ı Basri teslimiyeti, kulun davranışlarının her cihetten Allah'a yönelmesi olarak ifade eder.³⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevî ise teslimiyeti şu şekilde açıklar: "Başka hiç kimseye nefsi hakkında yaratıcılık ve mâliklik, ubûdiyet ve tazîm cihetlerinden hiçbir hak tanımayarak nefsinin ve zâtını içtenlikle Allah'a çevirmektir."³⁶⁷ Fahreddin Râzî, kişinin teslimiyet makamında olmasının ancak kalbi ile Mabudunu tanıyıp, O'nun uluhiyetini, kendisinin ise kulluğunu ikrar etmesi ile

³⁶² Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*, 7/191.

³⁶³ Mevlânâ, *Mesnevî Tercümesi*, 2/56.

³⁶⁴ Es-Seyyid Eş-Şerîf Cürcânî, *Ta'rîfât*, 59.

³⁶⁵ Lokmân 31/22.

³⁶⁶ El-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'an*, 4/56.

³⁶⁷ Bursevî, *Rûhu'l Beyân*, 4/275.

mümkün olacağını söyler.³⁶⁸ Mümin teslim olmasıyla yaratıcısının karşısında durduğu konunun bilincindedir ve başına ne gelirse gelsin hepsine sabır ve teslimiyet ile karşılık verir. Hûd Peygamberin şımarık ve kibirli kavmine karşı mücadelesinde ona atılan iftiralara ve eziyetlere rağmen devam edip kalbinde kavmine karşı bir buğzun olmamasının nedeni de Rabbine teslim olmasıdır. Çünkü peygamberler yaşadıkları dünyaya imtihan nazarıyla bakarlar ve sonuç ne olursa olsun Allah'a tevekkül edip teslim olurlar.

Tevekkül ise Allah'ın senin için takdir ettiği her şeye razı olman ve O'na güvenmendir.³⁶⁹ Kur'an-ı Kerim'de, bir müminin yapabileceklerini ortaya koymasının ardından işini Allah'a bırakıp tevekkül etmesi önerilmiştir.³⁷⁰ Ayrıca iman ettikten sonra tevekkül eden mü'minlerin üzerinde şeytanın hakimiyet kuramayacağı teminatı verilmiştir.³⁷¹ Allah'ın "Vekîl" olduğunun idrakinde olan Peygamberler yaptıkları her işi O'na havale etmiş ve tevekkül etmenin rahatlığı ile Allah'a teslim olmuşlardır. Hûd Peygamber de kavminin onu yalanlamasına ve iftira atmasına karşı Rabbine sığınıp tevekkül etmiştir: "*Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü her canlının kontrolü O'nun elindedir.*"³⁷² Âyette geçen ناصية kelimesi saçın perçemi manasına gelmektedir.³⁷³ Bir kişinin perçeminin başkasının elinde olması onun boyunduruk altında olduğunun göstergesidir. Hûd Peygamber kavmine Allah'ın kudretinin ne kadar tesirli olduğunu anlatmak için bu temsîlî ifadeyi kullanmıştır. Peygamberleri; yaratılış olarak kuvvetli olduğunun farkında olan ve güçleri ile övünen Âd kavmine, hakiki güce ve hükümranlığa malik olanın aslında yaratıcılarının olduğunu ve bu kudret karşısında onların ne kadar zayıf olduklarını anlatmıştır.³⁷⁴

---

³⁶⁸ Er-Râzî, Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb, 8/335.

³⁶⁹ Es-Seyyid Eş-Şerif Cürcanî, *Ta'rifât*, 67.

³⁷⁰ Âl-i İmrân 3/159.

³⁷¹ en-Nahl 16/99.

³⁷² Hûd 11/56.

³⁷³ El-İsfehânî, *Müfredât*, 1065.

³⁷⁴ Bursevî, *Rûhu'l Beyân*, 8/418.

İnsan, yaşamında kendi sorumluluk alanları içerisinde kontrolü elinde tutmaya çalışır. Zamanla bu sorumluluk alanı genişledikçe hayatının tüm alanını kontrol etmek ister. Yaratılışı gereği insanın böyle bir durumu kaldırması mümkün değildir. Buna muktedir olamayan insanda kendini başarısız hissetme, mükemmeliyetçilik ve kaygı gibi problemler ortaya çıkar. Manevi danışmanlar işte tam bu noktada danışanlarına tevekkül ve teslimiyet ilacını tavsiye etmelidir. Elinden geleni yaptıktan sonra kişinin işini Allah'a teslim etmesi onu manen güçlü kılar. Sonucun olumlu ya da olumsuz olması tevekkül eden kişinin ruh dünyasını etkilemez. Her şeyi kontrol etmenin mümkün olmadığını, yapması gerekenin sadece gücü nispetinde olduğunu bilmesi onu rahatlatır. Danışman; çalışan, çabalayan ve neticesinde yaratıcısına teslim olan bir insanın Allah katında her zaman başarılı olduğunu danışanına söylemelidir. Bir manevi danışman için tevekkül ve teslimiyet yerine göre çok etkili bir reçetedir.

3.3.7. Güvenilir Olması

Peygamberler aldıkları vahyi kavimlerine ulaştırdıklarında insanların ilk baktıkları şey kendilerine haber getiren bu zatın toplum içinde güvenilir biri olup olmadığıdır. Gelen vahyin hak olması, onu ileten kişinin de siddik olmasını zorunlu kılar. Bu yüzden peygamberler güvenilir insanlardan seçilmiştir. Hûd Peygamber de kavmine karşı tebliğe başladığında kendisinin güvenilir bir nasihatçi olduğunu³⁷⁵ ısrarla vurgulamış ve kendisine itaat etmelerini istemiştir. Ancak kavmi, içlerinde yaşayıp dürüstlüğüne şahit oldukları peygamberlerini yalancılıkla suçlayacak kadar ileri gitmiştir. Kavminin yalancılıkla suçlamalarına karşı Hz. Hûd, Allah'a sığınmış ve O'ndan yardım istemiştir.³⁷⁶

Peygamberlerin ahlakı ile ahlaklanmaya gayret eden bir mümin güvenilir olmak için çaba göstermelidir. Nitekim Hz. Peygamber (as); yalan söylemeyi münafıklık alameti olarak saymış,³⁷⁷ yalanı en büyük günahların içine eklemiştir³⁷⁸ ve yalancılığın insanı

³⁷⁵ el-A'râf 7/68, eş-Şuarâ 26/125.

³⁷⁶ el-Mü'minûn 23/39.

³⁷⁷ Buhârî, "İmân", 24 (26).

³⁷⁸ Buhârî, "Edeb", 6 (7).

kötülüğe sürükleyeceğini³⁷⁹ buyurmuştur. Manevi danışman olacak kişilerin de hayatlarında dürüst ve güvenilir olarak tanınmaları çok önemlidir. Danışmanların, yardım bulmak maksadıyla kendilerine gelecek olan danışanlar ile kurdukları ilişki güven zemininde olmalıdır.

---

³⁷⁹ Buhârî, “Edeb”, 68 (119).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada Kur'an-ı Kerim referans alınarak Âd Kavmi ve Hz. Hûd incelenmiştir. Hz. Hûd'un tebliğ yöntemleri ışığında kişilik özellikleri tespit edilmiştir. Hûd Peygamberin, günümüz insanı ile benzer özellikler gösteren Âd Kavmine karşı kurduğu iletişimde manevi danışmanlar için örnek alınacak hususlar olduğu tespit edilmiştir.

Hûd Peygamber ile ilgili ulaşılan kaynakların çoğunda onun tarihi süreç içinde incelendiği ve günümüz insanı ile bir bağ kurulmadan aktarıldığı gözlemlenmektedir. Hûd Peygamberin Kur'an'da sadece yedi ayette yer almasından dolayı araştırmacılar bu konuyu çalışmak için yeterli görmemektedir. Ancak konu Ad kavmi üzerinden bakıldığında Hûd (as) ve yaşadığı dönem hakkında günümüze ışık tutacak bilgiler açığa çıkar. Özellikle günümüzde gücü ve iktidarı ile halklarına zulmeden yöneticilerin Âd kavmini derinden okumaya fazlasıyla ihtiyaçları vardır. Dünyadaki şan ve şöhreti ile cebbarlık yapanların akıbetinin sel süprüntüsü haline gelmesi onlarda var olan kibrin sonucudur.

Manevi danışmanlık, yaşanan çağda önemi her geçen gün artan bir ilimdir. Bununla birlikte bu alanda hâlâ eksiklikler mevcuttur. Bu eksikliklerden biri manevi danışmanın nasıl olması gerektiği hakkında yeterli örneklerin incelenmemiş olmasıdır. Hiç şüphe yok ki bu örneklerin başında gelen peygamberler, yaşadıkları çağın sorunlarına çözümler üretmiş ve içlerinde buldukları topluma çağrılarını ulaştırmıştır. İnsanlara dini ve manevi yönden danışmanlık hizmeti verecek kişilerin önlerinde birer numune-i imtisal olarak durmakta olan peygamberler, toplumun problemlerine çözüm üretmek noktasında manevi danışmanlara yol göstermektedir. Bu sebeple çalışmada; "Manevi danışman nasıl olmalı?" sorusunun cevabını Hz. Hûd'un kişiliği ve hayatında aranmaktadır.

Âd Kavmi, çölün ortasında misli benzeri görülmemiş bir medeniyet kurmuş, özellikle sanayide ve mimaride çağlarının ötesine geçmişlerdir. Kendilerine nimet olarak verilen bu başarıları onları şükretmek yerine isyana sürüklemiştir. Zulümlerini arttırarak devam eden bu zorba halka karşı Allah, kendi içlerinden Hz. Hûd'u peygamber olarak göndermiştir. Peygamberlerinin; kibirli, dünyaya düşkün, zorba

kavmine karşı tebliği sonuç vermemiş, isyanları onları günlerce süren bir azaba sürüklemiştir.

Manevi danışmanlık kriterleri dikkate alındığında Hz. Hûd'un hayatında şu hususlar dikkat çeker. Her kavme olduğu gibi Âd Kavmine de gönderilen peygamber onların içlerinden seçilmiştir. O toplumun tüm dinamiklerini bilmesi açısından bu durum çok önemlidir. Manevi danışmanlar da danışanlarına karşı etkili olabilmeleri için yaşadıkları toplumu, kültürü çok iyi bilmek zorundadırlar. O toplumun yapı taşlarını bilmek, etik değerlerine hakim olmak iki taraflı ilişkinin daha sağlam bir zemine oturmasına sebep olur.

Manevi danışmanlar; toplumlarında güvenilir, dürüst ve diğer ahlaki meziyetlere sahip olarak tanınmalıdır. Bir insanı diğer insanlardan üstün kılan mesleki yeterliliğin yanı sıra bu özelliklerin onun tutumlarında yansımalarıdır. Dürüstlüğü tavsiye eden bir danışmanın buna dikkat etmemesi söylediklerinin etkisini azaltır. Hûd Peygamberin de güvenilir olarak tanınmasına rağmen ısrarla ve tekrar ederek: “Güvenilir bir elçiyim” demesi bu özelliğin tebliğ için ne kadar önemli olduğunu vurgular. Güvenilir olmak sadece kişilik açısından değil iletilecek mesaj açısından da çok önemlidir. Tevhide davet edecek peygamberlerin dürüst olmaması düşünülemez. Bu yüzden peygamberlerin ortak özelliklerinden biri “sıdk” sıfatıdır.

Manevi danışmanlar alanlarında yetkin olmalıdırlar. Hûd Peygamberin kavmi ilmi birikime sahip, melelerin üstünlük kurduğu ve bu üstünlükle halkı ezip zorbalık yapan bir toplumdur. Kendilerine verilen akli yeteneklere rağmen bunu kötü biçimde kullanan kavmine karşı Hûd Peygamber, onları akli yollara başvurarak düşüncelerini sağlayacak örnekler vermiş ve ikna etmeye çalışmıştır. Hûd Peygamberin kıssasının diğer kutsal kitaplarda geçmediği düşünülürse aynı üslubun aslında Mekkeli müşrikler için de geçerli olduğu fark edilir. Nitekim yaratılış ve akla vurgu yapan ayetlerin çoğu Mekke'de nazil olmuştur. Manevi danışmanların da inanç problemi yaşayan danışanlarına karşı yapması gereken onların itirazlarına karşı akli delillerden faydalanarak onları tefekküre yönlendirmesidir. Bunu yapabilmesi için manevi danışmanın da sağlam ve toplumda yaygın olan yanlış fikirlere karşı doğruyu savunacak bilgi birikimine sahip olmalıdır.

Hûd Peygamberi tanımlayan en önemli özelliklerden biri de onun mücadeleci bir lider olma vasfıdır. Kavminin önde gelenlerinin zorbalıkları had safhaya ulaşmasına

rağmen cesaretle tebliğ vazifesini ifa etmiş, onların bu zulümlerinden korkmayarak iman edenlerin haklarını savunmuştur. Kendine yapılan sözlü ve fiziksel şiddetlere karşı direnç göstermiş, azim ve kararlılıkla yoluna devam etmiştir. Hûd Peygamberin bu kararlılığı ve şartlar ne olursa olsun mücadele etmeyi bırakmaması manevi danışmanları zor zamanlarda ayağa kaldıracak bir motivasyondur.

Âd Kavminin; dünyaya düşkün olup boş işler ile meşgul olmaları, kendilerine bahşedilen kuvveti zulümde kullanmaları, kibirli ve şımarık olmaları, tufan olayını hatırlamalarına rağmen gerçeği görmekten uzak olmaları onları adım adım helake sürüklemiştir. Varlıkla imtihan olan kavmine karşı Hz. Hûd'un tavsiyesi kendilerine lütfedilen nimetlerin hatırlanarak şükredilmesi ve tevbe edilmesidir. Şükür ve tevbenin varlık ile imtihanın kazanılmasına ve verilen nimetlerin artmasına sebep olacağını buyurmuştur. Manevi danışmanlar da, Âd Kavminin sergilediği manevi hastalıkların benzerini yaşayan danışanlarına, nimetlerin hatırlatılması yani tefekkürü, şükürü ve tevbeyi tavsiye etmelidir. Özellikle abes işler ile meşgul olup hakikati ıskalamak günümüzün yaygın sıkıntılarından. Danışman, Hûd Peygamberin reçetesini hoşgörü ve merhamet nazarıyla uygulamalıdır ve iyileşme sürecine katkıda bulunmalıdır.

Hûd Peygamberin sabırlı olması, tevekkül ve teslimiyet sahibi olması, toplumunun ileri gelenlerine ayrıcalık yapmaması, kendisine atılan ağır ithamlara karşı affedici olması, inananlara umut aşılması onun kişiliği hakkında örnek alınacak diğer hususlardır. Hz. Hûd ve tüm peygamberlerin kişiliklerini bilmek ve hayata geçirip rol model almak çağımızda yaşanan problemlerin çözümü konusunda manevi danışmanlara rehberlik edecektir.

Öneriler

Peygamberler ile çalışan araştırmacılar için en önemli nokta onların yaşadıkları çağ ile bağlantı kurularak günümüze aktarılmasıdır. Özellikle manevi danışmanlar için peygamber hayatları incelenmesi gereken bir alandır. Her peygamberin hayatı manevi danışman için çalışma sahasıdır. Onların iletişim usulleri, kavimlerine karşı tebliğ usulleri insanlar ile muhatap olacak danışmanlar için örnek alınması gereken hususlardır.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*. çev. Kamuran Şipal. 20. bs. İstanbul: Say Yayınevi, 2019.
- Ali, Cevad. *İslam Öncesi Arap Tarihi*. çev. Dursun Hazer ve Fethullah Zengin. 1. bs. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Apaydın, Halil. *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. 1 bs. İstanbul: Bilimkent Yayınları, 2016.
- Ayğan, Fadıl (ed.). *Sistematik Kelam*. 1. bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- Ayvaişik, Belgin, vd. *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1998.
- Babaoğlu, Ali. *Psikiyatri Tarihi*. 3. bs. İstanbul: Okuyan, 2021.
- Bayır, Emine. “Câhız’ın Ahlak Teorisine Göre Mizacın Değişmesi ve Pratik Değeri”. *Kader Dergisi*. C. 20, S. 1 (2022): 438-465.
- Boynukalın, Mehmet. “Tebliğ”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2011) 40/218-219.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîh-i Buhârî*. çev. Mehmet Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004.
- Burger, Jerry M. *Kişilik*. çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. 7. bs. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2021.
- Bursalı, Mustafa Necati. *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Çelik Yayınları, 2021.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu’l Beyân*. tsh. Hasan Kamil Yılmaz. vd. İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.
- Büyüköztürk, Şener, vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 29. bs. Ankara: Pegem Akademi, 2020.
- Cevdet Paşa, Ahmet. *Kıyas-ı Enbiyâ*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1966.
- Cora, Mustafa. *Kur’an’da Âd Kavmi*. Samsun: Uğur Ofset, 2013.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. 41. bs. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2021.
- Çakmak, Duran ve Ömer Saatçioğlu. *Yüksek Lisans İçin Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*. İstanbul Ticaret Üniversitesi; yayın no. 5, 2003.
- Çapri, Burhan (ed.). *Geçmişten Günümüze Kişilik Kuramları*. 1. bs. Ankara: Nobel, 2020.
- Çetin, Özer. *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*. İstanbul: İz Yayınevi, 2019.

- Ebû Cafer, Muhammed b. Cerîr'üt-Taberî. *Târîh-i Taberî*. çev. M. Faruk Gürtunca. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2010.
- , *Taberî Tefsîri*. çev. Kerîm Aytekin ve Hasan Karakaya. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Ebû Hâtîm, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *Sahîh-i İbn Hibbân Zevâidi*. çev. Hasan Yıldız. 1. bs. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012.
- Ebû İshâk, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *Kıyasu'l Enbiyâ Arâisu'l Mecâlis*. Beyrut: Dar'ul Kitâbi'l İlmîyye, 1971.
- Ebu'l-Fidâ', İmâdüddîn İsmâil b. Kesîr. *Peygamberler Tarihi*. çev. Mahmud Varhan ve Ali Yücel. İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2021.
- , *Tefsîr'l Kur'an'il-Azîm*. çev. Abdulvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2017.
- Ebû Muhammed, Abdullah b. Müslim b. Kuteybe. *el-Ma'ârif*. çev. Hasan Ege. İstanbul: Şelale Yayınevi, Tarihsiz.
- Ebû Muhammed, Abdulmelik b. Hişâm. *Sîret- İbn-i Hişam*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2010.
- El-Bağdâdî, Abdulkâhir. *Ehl-i Sünnet Akâidi*. çev. Ömer Aydın. 1. bs. İstanbul: İŞaret Yayınları, 2016.
- El-Belhî, Ebû Zeyd. *Beden ve Ruh Sağlığı*. 1. bs. İstanbul: Endülüs Kitap, 2019.
- El-Hâşimî El-Basrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî. *Kitâbü't Tabakâti'l Kebîr*. çev. ed. Adnan Demircan. 1. bs. İstanbul: Siyer Yayınları, 2001.
- El-İsfehânî, Râğıb. *Müfredât*. çev. Abdalbaki Güneş ve Mehmet Yolcu. 7. bs. İstanbul: İz Yayınları, 2012.
- El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd*. çev. Bekir Topaloğlu. 14. bs. İstanbul: İsam, 2019.
- , *Te'vilâtü'l Kur'an*. çev. Kemal Sandıkçı ve Yusuf Şevki Yavuz. 2. bs. İstanbul: Ensar, 2018.
- El-Mevddî, Ebu'l Âlâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* çev. Ahmet Asrar. 3. bs. İstanbul: Pınar Yayınları, 2021.
- Er-Râzî, Fahrüddîn. *Felsefi Kelamın Temel Meseleleri*. çev. Serkan Çetin ve Ulvi Murat Kılavuz. 1. bs. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- , *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb*. ed. Ahmet Hikmet nalmiş. Ankara: Huzur Yayınevi, 2002.

- Es-Seyyid Eş-Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed. *Ta'rifât*. çev. Ali Erkan. 1. bs. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Tefsîrlerin Özü*. çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz. 11. bs. İstanbul: Ensar, 2021.
- Es-Sâbûnî, Nûreddin. *Mâturîdiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. 10. bs. İstanbul: İfav, 2012.
- Et-Teftâzânî, Sa'deddin. *El-Mekâsîd*. çev. İrfan Eyibil. 1. bs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2019.
- Ez-Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b Ahmed b. Abdillatif. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*. çev. Ahmet Naim ve Kamil Miras. 1. bs. İstanbul: DİB Yayınları, 2019.
- Ez-Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Cârullah Mahmûd B. Ömer b. Muhammed el-Harezmî. *El-Keşşâf*. ed. Murat Sülün. 1. bs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Ekşi, Halil (ed.). *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. 1. bs. Ankara: Nobel, 2020.
- Ekşi, Halil ve Çınar Kaya (ed.). *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*. 1. bs. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016.
- F. Buhl. "Âd". *İslam Ansiklopedisi*. (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1978) 1/123.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. 8. bs. İstanbul: Remzi, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. "İrem". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/443.
- İbnü'l Esir, Ebu'l Hasan İzzettin Ali b. Ebu'l Kerem Muhammed. *El-Kâmil Fi't-Târih Tercümesi*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- İmâm Gazâlî. *El-Münkız Mine'd-Dalâl*. çev. Abdurrezzak Tek. 2. bs. Bursa: Bursa Akademi, 2015.
- . *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Erkam Yayınları, 2019.
- İyâz, Kadî. *Şifâ-i Şerîf*. çev. Mehmet Yaşar Kandemir. 5. bs. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015.
- Jung, Carl Gustav. *Keşfedilmemiş Benlik*. çev. Canan Ener Sılay. İstanbul: İlhan Yayınevi, 1999.
- Karabey, Canan Nur (Der.). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2020.

- Kazancı, Ahmet Lütfi. *Peygamberler Tarihi*. 10 bs. İstanbul: Ensar Yayınevi, 2020.
- Kırca, Celal. “Âd”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/333-334.
- Koç, Mustafa. *Manevi- [Psikolojik] Danışmanlık*. 2 bs. Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- Köknel, Özcan. *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. 3. bs. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1982.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*. 10. bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. Trc. Hayrettin Karaman, vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zilâl'il-Kur'an*. 3. bs. İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1977.
- Maalouf, Amin. *Ölümcül Kimlikler*. çev. Aysel Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Macit, Yusuf. “Hz. Muhammed'in Bazı İletişim İlkeleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.16, S.16 (2004): 275-277.
- McMartin, Jim. *Kişilik Psikolojisi*. çev. Dilek Gençtanırım Kurt- Selen Demirtaş Zorbaz. 2. bs. Ankara: Nobel, 2020.
- Mevlânâ, Celâleddin Rûmî. *Mesnevî Tercümesi*. çev. Şefik Can. 17. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.
- Myers, David G. ve C. Nathan Dewall. *Psikoloji*. çevr. ed. Ayşegül Durak Batıgün. 11. bs. Ankara: Palme Yayıncılık, 2017.
- Ramazanoğlu, Mahmut Sami. *Hazreti İbrâhîm Yûsuf Yûnus Hûd*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1984.
- Sak, R., Şahin, T., Şendil, Ç. ve Nas, E. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*. C. 4, S. 1 (2022): 227-250.
- Somer, Oya. “Beş Faktör Kişilik Modeli”. *Türk Psikoloji Yazıları*. C. 1, S. 2 (1998): 38-48.
- Şengül, İdris. “Kıssa”. *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2022) 25/498-501.
- Şirin, Turgay. *Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli*. 1. bs. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.
- Toprak, Taha Burak (ed.). *İslam Düşüncesinde Psikoloji ve Psikoterapi*. 2. bs. İstanbul: Muhit Kitap, 2021.

Turan, Yahya. *Kişilik ve Dindarlık*. 1. bs. İstanbul: Ensar, 2017.

Türkçapar, Hakan. *Bilişsel Davranışçı Terapi*. 7. bs. İstanbul: Epsilon, 2021.

Uğurlu, Havva Sinem. “Dini Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. C. 6, S. 5 (2017): 2527.

Yanbastı, Gülgün. *Kişilik Kuramları*. Ege Üniversitesi; yayın no.53, 1996.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Peygamber”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000) 34/257-262.

Yaylak, Meryem Özmen. “Almanya’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Modelleri Üzerine Bir Araştırma” Yüksek Lisans Tezi. Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. sad. İsmail Karaçam. vd. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2007.

Yıldırım, Muhammed Emin. *Sahabe İklimi*. 10. bs. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020

ÖZGEÇMİŞ

Hatice EKŞİ

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, 2023, İstanbul.

Lisans: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015, İstanbul.

B. MESLEKİ DENEYİM

2012-2015 Diyanet İşleri Başkanlığı/ Fahri Öğretici

2016- - Milli Eğitim Bakanlığı/ Öğretmen